

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**МИРЗО УЛУҒБЕК номидаги САМАРҚАНД ДАВЛАТ
АРХИТЕКТУРА-ҚУРИЛИШ ИНСТИТУТИ**

“ҚУРИЛИШНИ БОШҚАРИШ” факультети

“ШАҲАР ҚУРИЛИШИ ВА ХЎЖАЛИГИ” кафедраси

ДИПЛОМ ЛОЙИҲА ИШИ

**МАВЗУ: Самарқанд вилояти Нарпай тумани Тоқчилик МФЙ га қарашли
аҳоли пунктини режалаштириш**

БАЖАРДИ:

401-ШҚ ва X гуруҳ

битирувчиси М.Ниёзова

РАҲБАР:

катта ўқитувчи М.Б.Бекназаров

САМАРҚАНД – 2016

Мундарижа

Кириш.....	5
I-БОБ.Режалаштирилаётган жойнинг табиий шарт-шароитлари қисми.....	7
I.1.Турар жой ва жамоат биноларини қуёш нури билан таъминлаш.....	7
I.2.Аҳоли яшаш жойлари таснифи.....	9
I.3.Қишлоқ аҳолиси пунктини турар жой уйларининг лойиҳа олди ҳисоби.....	12
I.4.Оилалар сонини ҳисоблаш.....	12
I.5.Аҳоли яшайдиган жойлардаги кўча ва майдонлар.....	13
I.6.Аҳоли яшайдиган ҳудудни лойиҳалаш.....	15
I.7.Қишлоқ хўжалигидаги уйлар ва уларни жойлаштириш шартлари.....	15
II-БОБ.Қишлоқ ҳудудининг меъморий-режавий ечими.....	17
II.1.Турар жой уйларини танлаш ва маиший хизмат кўрсатиш муассасаларини ҳисоблаш.....	17
II.2.Қишлоқ ҳудудини фаолият доираларига тақсимлаш.....	17
III-БОБ.Қишлоқ ҳудудини тикка режалаштириш.....	20
III.1.Тикка режалаштириш ва унинг вазифалари.....	20
III.2.Профиллар усули.....	22
III.3.Лойиҳавий (қизил) горизонтал усули.....	23
III.4.Бинолар атрофларини тикка режалаштириш.....	30
IV-БОБ.Қишлоқ ҳудудларини кўкаламзорлаштириш ва муҳандислик тармоқлари ҳисоби.....	35
IV.1.Кўкаламзорлаштириш тартиби.....	35
IV.2.Қишлоқларни кўкаламзорлаштириш.....	37
IV.3.Ўсимликлар ва ҳавонинг ифлосланиши.....	38
IV.4.Шовқинга қарши курашишда ўсимликларнинг аҳамияти.....	39
V-БОБ.Туман аҳамиятидаги магистрал кўчалар.....	40
V.1.Турар жой кўчалари.....	40
V.2.Пиёдалар йўллари.....	42
VI-БОБ.Тоқчилик М.Ф.Й га қарашли аҳоли пунктини муҳандислик тармоқлари билан таъминлаш қисми.....	48
VI.1.Ичимлик суви бўйича ишлар ҳажми.....	48

VI.2.Электр тармоқлари манбаи ва электр тармоқлари схемаси.....	51
VI.3.Турар жой ҳудудини ёритиш.....	53
VII-БОБ.Меҳнатни муҳофаза қилиш.....	56
VII.1.Қурилишда меҳнат шароити муаммолари.....	57
VII.2.Бахтсиз ҳодисаларни расмийлаштириш ва уларнинг сабабларини ўрганиш	57
VII.3.Қурилишда меҳнат шароити ва бахтсиз ҳодисаларни таҳлил қилиш усуллари.....	58
Интернет маълумотлари.....	62
Хулоса.....	68
Фойдаланилган адабиётлар.....	69

Республикамизнинг Мустақиллик йилларида кўхна тарихимиз, бой меросимиз, миллий давлатчилигимиз, муқаддас динимиз, урф-одат ва анъаналаримиз қайта тикланди. Бугунги кунда меҳр-оқибат, бағрикенглик, ҳамжихатлик каби олижаноб фазилатлар, миллий ва умумбашарий кадриятларга ҳурмат, Ватан тақдири ва келажагига дахлдорлик туйғуси юрагимизнинг туб-тубидан ўрин олди.

Президент Ислом Каримовнинг Ватанимиз ва халқимиз ҳаётидаги буюк сана—Ҳар йили мустақиллик байрамига тайёргарлик кўриш ва уни ўтказиш бўйича қарорлар қабул қилинмоқда. Унда жойларда, меҳнат жамоалари, ўқув муассасалари, маҳаллаларда «Мустақиллик биз учун - ўзлигимизни англаш, юрт тинчлиги ва барқарорлигининг, инсон манфаати, эркинлиги ва фаровонлигининг, биз кўзлаган демократик жамият барпо этишнинг гаровидир» деган эзгу ғояни ифода этадиган ташкилий-амалий, маданий-маърифий тадбирлар ўтказиш ҳамда тарғибот - ташвиқот ишлари олиб бориш борасидаги кенг қўламли вазифалар белгилаб берилмоқда.

Шу маънода ҳар йили мамлакатимиз мустақиллигини нишонлаш арафасида ўтган давр мобайнида босиб ўтилган мураккаб йўлимизга яна бир бор назар ташлаш, мустақил тараққиётимиз давомида амалга оширилган ишлар, эришган натижаларни ҳолисона баҳолаш ва уларнинг моҳияти ва аҳамиятини кенг жамоатчилик, бутун халқимизнинг онгу шуурига етказиш мақсадга мувофиқдир.

Дарҳақиқат, мустақиллик туфайли биз ўзлигимизни англадик, озод халқ, мустақил давлат сифатида Ўзбекистоннинг бор бўй бастини, улкан салоҳиятини бутун дунёга намоён қилиш имкони очилди. Озодлик боис бизни жаҳон таниди, халқимизнинг фидокорона меҳнати, ёшларимизнинг ғайрати, азму шижоати ила Ватанимизнинг шон-шуҳрати олам узра яна кенгрок ёйилмоқда. Ҳуррият берган беқиёс имкониятлар негизида эртанги кунимиз эркин ва фаровон келажагимизни ўз қўлимиз билан бунёд этмоқдамиз.

Ватанимизнинг янада обод, халқимиз ҳаётининг фаровон бўлиши ва олдимизда турган юксак вазифаларнинг бажарилиши кўп жиҳатдан қишлоқларимизнинг тақдири ва келажаги билан боғлиқ. Шунинг учун қишлоқ

аҳлининг ҳаётини замонавий мезонларга жавоб берадиган даражага кўтариш, аграр соҳа ривожига ривож қўшиш, унинг самарадорлигини ошириш айтилган кундаги долзарб масалалардандир. Президентимиз томонидан 2009 йилнинг «Қишлоқ тараққиёти ва фаровонлиги йили» деб эълон қилиниши ва бу борада қабул қилинган Давлат дастури қишлоқларда турмуш даражасини ошириш, қишлоқ аҳлининг манфаатларини янада тўлиқ таъминлашга қаратилган ҳуқуқий базани мустаҳкамлаш, қишлоқ инфратузилмасини янада ривожлантириш, бир сўз билан айтганда, амалга оширилаётган кенг кўламли ислохотларни янада чуқурлаштириш, иқтисодийликни модернизация қилиш ва замонавийлаштириш, қишлоққа саноатни олиб кириш йўналишида узоқни кўзлаб олиб борилаётган ишларимизни жадаллаштириш, қишлоқ ҳаётининг савияси ва маданиятини янги поғонага кўтаришга хизмат қилаётганини алоҳида таъкидлаш жоиз.

«Мустақиллик» ва «ислохот» тушунчаларига муштарак сўзлар сифатида қарашимиз табиий, албатта. Чунки фақат мустақил давлат ва мустақил жамиятдагина ислохотларни амалга ошириш мумкин. Мустақиллик ҳам, ислохотлар ҳам инсоннинг яхши яшаши, муносиб турмуш даражасига эришиши учун зарур шароит яратади. Мамлакатимизда амалга оширилаётган кенг кўламли ислохотлар босқичма-босқичлик тамойилига асосланганини, ушбу тараққиёт йўли нечоғли тўғри ва ҳаётий эканини хорижий эксперт ва мутахассислар, сиёсатчилар ҳам эътироф этмоқда. Буларнинг барчаси Юртбошимиз томонидан ишлаб чиқилган «Тараққиётнинг ўзбек модели» ва машҳур беш тамойил асосида амалга оширилаётган ишларнинг намоёнидир.

Мени диплом ишимда мамлакатимизда мустақил тараққиёт даврида сиёсий, иқтисодий, ижтимоий ва маънавий-маърифий соҳада қўлга киритилган салмоқли ютуқлар, амалга оширилган улкан бунёдкорлик ишлари, уларнинг маъно-моҳияти ва аҳамияти хусусида сўз юритилади.

РЕЖАЛАШТИРИЛАЁТГАН ТОҚЧИЛИК МФЙга ҚАРАШЛИ АХОЛИ ТАРАР ЖОЙ ҚИШЛОҒИНИНГ ТАБИИЙ ШАРТ-ШАРОИТЛАРИ ҚИСМИ

1.1. Турар жой ва жамоат биноларини қўйиш нури билан таъминлаш.

Тоқчилик МФЙ га қарашли аҳоли турар жой ҳудудида турар жой учун танланган ҳудуд рельефи тинч, шимолдан жанубга томон катта бўлмаган нишабликда ётади. Қурилишга ажратилган жой замини яроқли. Ер ости суви 8-10 метр чуқурликда жойлашган, тупроғи яхши.

Турар жой лойиҳаланаётган ҳудудга қурилиш нуктаи назаридан қараганимизда бу ҳудудда қурилишига яроқсиз ерлар ва жарликлар йўқ.

Нарпай туманининг шарқий қисмида жойлашган. Ушбу қишлоқ лойиҳалангунга қадар қишлоқ аҳолиси шароити анча оғир қишлоқларда яшаб келмоқда.

Турар жой ҳудуди электр энергиясини электр станциясидан олади. Бу станция билан хўжалик эҳтиёжлари қондирилади. Асосий ичимлик суви манбалари Артезиан қудуқларидир. Улар қишлоқнинг шарқий қисмида жойлашган. Қишлоқ лойиҳаланган ҳудудда қуйидаги маҳаллий қурилиш материаллари мавжуд. Шу ернинг ўзидаги тупроқ қурилишга ишлатишга яроқли. Қурилаётган бинолар асосан бир қаватли икки, уч, тўрт хонали уйлардан иборатдир.

Яшаш фондининг ҳисобий ва қурилиши лозим бўлган уйларни турлари бўйича бўлиниши кўрсатилган. Қишлоққа кириш жойи қишлоқнинг ғарбий томонидан лойиҳаланган.

Марказида қишлоқ боғи жойлашган. Уни лойиҳалашда кичик меъморий кўринишлар: суҳбат қуриш жойлари, айвонлар, дам олиш майдонлари қўлланилган. Паркнинг ҳудудида кичик спорт иншооти лойиҳаланган. Бу иншоотлардан ташқари парк ҳудудида аввалдан мавжуд бинолар (жамоа хўжалик биноси) жойлашган. Паркнинг умумий ҳудуди қуйидаги доираларга бўлинади. Оммавий тадбирлар ўтказиш доираси, спорт мусобақалари ўтказиш доираси, тинч дам олиш доираси кабилар фаолият юритади.

Қишлоқдаги уйларни ва маданий маиший биноларни режалаштиришда аҳолига яхши шароит яратиш учун жой хоналарини таъминлаш керак ва қуйидаги талабларга жавоб бериши шарт:

Турар жой уйлари ва жамоат бинолари қуёш нури билан яхши таъминланган бўлиши керак ва юзанинг ўрта қисмларида уйлари ва бинолари узунлик ўқи бўйлаб шимолий жануб йўналишида жойлаштирилса, бу энг қулай жойлаштирилган уй ва бино ҳисобланади.

Гемотермик, яъни шамол йўналишини ҳисобга олсак шамол ўқи йўналишида, яъни шимолдан соат кўрсаткичининг айланиши йўналиши бўйича 18-20⁰ га ўзгартирсак жойлашган уй хоналарининг деразаси жанубий шарққа ва шимолий ғарбга қараб турса бир йиллик совуқ шамол эсиш кўрсаткичлари билан яхши таъминланган бўлади.

-Бир-бири билан ёнма-ён ва қарама-қарши жойлашган уйлар қуёш нурига қараб жойлаштирилгани билан биринчи қаватдаги хоналарга қуёш нури тушмаслиги мумкин;

Бир-бири билан қарама-қарши жойлашган уйлар ораси қуйидагича бўлиши шарт:

-Турар жой уйлари жойлашишини танлашда шамол йўналишини ва шамол тезлиги шу ҳудудда катта роль ўйнайди;

-Қишлоқ кўчаларининг йўналишини шамол эсиш йўналиши бўйича режалаштирилса, қишлоқ ҳудудига яхши шамол эсиши таъминланади. Қишлоқ аҳолисига яхши хизмат кўрсатиш учун 1-2 минг аҳоли яшайдиган уйларни жамлаб, турар жой гуруҳларини, яъни маҳаллаларни ташкил этиш мақсадга мувофиқдир ва бу ҳар куни биринчи навбатда керак бўлган маданий маиший хизмат кўрсатувчи корхона ва ташкилотлари билан таъминланса жуда яхши бўлади.

Тоқчилик МФЙга қарашли аҳоли турар жой ҳудудида жойлашган бинолар кўча, йўлак, қўра ва хўжалик саройлари атрофидаги яшилзорларни, қатор экилган дарахтларни, кустарниклардан ташқари қишлоқ ҳудудидаги ўсимликларни бир жойга тўплаб, яъни қишлоқ боғини ва у ерда спорт ва ёшларнинг ҳар хил ўйин учун майдон ташкил этиш керак.

Турар жой ҳудудида машина ва пиёдаларнинг ҳаракатини ташкил этиш ҳам юқори ўринлардан бирини эгаллайди ва қишлоқларда қуйидагича машиналар ҳаракати учрайди.

-Йўловчилар машинаси (шахсий);

-Юк ташувчи машиналар (озик-овқат уй-рўзғор буюмларини ва мебелларни олиб келувчи, олиб кетувчи ва ҳоказо);

-Махсус машиналар (тез ёрдам, ўт ўчириш ва чиқиндиларни олиб кетиш учун мўлжалланган машиналар).

Машиналар ҳаракатининг сони қишлоқ ҳудудига ва аҳоли зичлигига боғлиқ бўлиб қишлоқда ҳаракат қилувчи машиналар сонидан кўра бу қишлоқда тўхтаб турувчи машиналар сони кўп бўлади. Улар енгил, юк ташувчи ва махсус машиналардир.

Турар жой ҳудудига машиналар ҳаракатини ташкил этиш лойиҳасини ишлаганда қуйидагиларни инобатга олиш керак.

-Турар жой уйларига кириш йўлакчаларининг жойлашишини;

-Қишлоқ ҳудудига кириш кўчасини жойлашишини;

-Қишлоқ ҳудудидан йўлакчаларни жойлашишини;

-Мақтаб ва болалар боғчасига келишини ташкил этиш;

-Магазинларга хизмат қилувчи машиналар тўхташ майдончаларининг жойлашишини;

-Чиқинди ахлатлар йиғиладиган жойни ва уларга келадиган йўлакчаларни жойлашишини инобатга олиш керак.

1.2.Аҳоли яшаш жойларининг таснифи.

Республикамиз ҳудудида яшаётган аҳоли сони қишлоқ ва қишлоқ аҳолисига бўлинади.

Республикамиз мустақил бўлгандан кейин, саноати ривожланган давлатлар сафига қўшилиб, шаҳар аҳолисига нисбатан қишлоқ аҳолиси ўсиб бормоқда. Биз мисол тариқасида, қуйидаги жадвалда аҳоли сонининг ўзгаришини кўрамиз.

Йил	Аҳоли сони	Минг киши	Жами аҳолига	Нисбатан %
	Қишлоқ	Қишлоқ	Қишлоқ	Қишлоқ
2007	2729	5390	33,61	66,39
2008	4322	7477	36,63	63,37
2009	6348	9043	41,24	58,76
2010	8106	11800	49,72	59,28

Биз жамоа хўжалигида ва қишлоқларда яшаётган аҳолисининг яшаш шароитларини тўлиғича яхшиланмаса, яхши ободонлаштирилмаган уй, маданий ва маиший хизмат кўрсатиш биноларни қурмасак, ишлаб чиқариш ташкилотларининг жойларга тўғри режалаштириш Қишлоқ аҳолисининг ўсиши ва қишлоқ ҳудудининг каттариши сақланиб қолиши мумкин.

Бу ҳамма қилаётган ишларимиз қишлоқ ёшларини шу қишлоқларда яшаб қолишини ва қишлоқ аҳолисининг ўсиши ва қишлоқга кўчиб келиш фоизини камайтиради.

Турар жой ҳудудини режалаштирганда тарихий маданиятини халқ хўжалигининг қайси соҳаси бўйича шуғулланиши ва жамоа марказининг қаерда жойлашишини инобатга олган ҳолларда режалаштириш керак. Аҳоли турар жой ҳудуди халқ ҳудуди соҳаси бўйича қишлоқ, қишлоқ типигаги қишлоқ ва қишлоқларга бўлинади.

-Қишлоқ деб, асосан аҳолиси саноат корхоналари маиший хизмат кўрсатиш бошқарув маданий ва илм фан соҳаларида шуғулланувчи турар жой ҳудудига айтилади;

-Қишлоқ ва қишлоқ оралиғида жойлашган турар жой ҳудуди қишлоқ типигаги қишлоқ дейилади ва улар қуйидагиларга бўлинади.

а)Ишчилар қишлоғи бу қишлоқлар катта заводлар, фабрикалар, шахталар, табиий ер ости қазилма бойликлари, электростанциялар, темир йўл станциялари, катта қурилиш ва бошқа иқтисодий жиҳатдан жуда керакли бўлган иншоотлар жойларда, аҳоли уч мингдан ўн икки минггача бўлган турар жой ҳудудига айтилади;

б)Дала ҳовлилари, қишлоқлар қишлоқ ҳудудидан ташқарида жойлашган бўлиб, вазифаси қишлоқ аҳолисининг дам олиши, озиқ овқат маҳсулотлари билан маълум фоиз таъминлаш учун мўлжалланган, қишлоқ хўжалик ишлари билан аҳолисининг 25% дан ками шуғулланган бўлиши керак;

в)Дам олиш, санатория қишлоқлари бундай қишлоқлар табиий шароити инсон соғлигини соғломлаштирувчи жойларга аҳолиси 2 минг кишидан ортиқ бўлмаган ва аҳолисининг 50% вақтинча келиб даволанувчи аҳоли бўлган жойларга айтилади.

Қишлоқ аҳолиси пункти 3 турга бўлинади: а)қишлоқ хўжалик аҳоли пункти бундай жойга қишлоқ хўжалик ташкилотларини, бирлашмалар маркази ва уларнинг хўжаликлараро бўлимлари жойлашган қишлоқлар киради;

б)қишлоқ хўжалигига боғлиқ бўлмаган қишлоқ аҳоли пункти бундай жойга алоҳида саноат корхоналари, қурилиш ташкилотлари, ўрмон хўжалиги ва транспортларга хизмат қилувчи қишлоқлар киради;

в)аралаш шаклдаги қишлоқ аҳоли пункти бундай жойга туман маркази ва жамоа хўжалиги еридан фойдаланмайдиган аҳоли пунктлари киради. Бу қишлоқ аҳолисининг асосий қисми ҳудуддан ташқарида жойлашган, саноат корхоналарида, транспорт соҳасида ва бошқа ишлаб чиқариш ташкилотларида ишлайди.

Ҳамма қишлоқ аҳоли пунктлари СНиП 2.07.01.97да кўрсатилганидек, қуйидаги қишлоқ аҳоли пунктларига бўлинади:

- Улкан аҳоли пункти аҳолиси 5 мингдан кўп бўлса;
- Катта;
- Ўртача;
- Кичик.

Ҳамма турар жой пункти аҳолиси 3 та гуруҳга бўлинади: яъни, қурилишда, қишлоқ хўжалигини ташкил этувчи аҳоли, хизмат қилувчи ва ишлаб чиқаришда қатнашмайдиган аҳолиларга бўлинади.

а)қишлоқни ташкил қилувчи аҳоли гуруҳига қишлоқ хўжалик қурилишида, қишлоқ хўжалик машиналарини ремонт қилишда, қишлоқ

хўжалик маҳсулотларини қайта ишлашда, қишлоқ хўжалик ишларида ва чорвачилик соҳасида ишлаётган ишчилар киради;

б)хизмат килувчи аҳоли гуруҳига шу қишлоқ аҳолисига хизмат кўрсатадиган жамоа бинолари, ташкилотлар ва корхоналарда ишлаётган ишчилар киради;

в)ишлаб чиқаришда қатнашмайдиган аҳолилар гуруҳига боғча, мактаб ёшидаги болалар, нафақа ёшидаги уй иши билан шуғулланувчилар, коллеж, лицей, институт талабалари киради.

1.3.Қишлоқ аҳолиси пунктини турар жой уйларининг лойиҳа олди ҳисоби.

Тоқчилик МФЙ га қарашли аҳоли турар жой лойиҳасини ишлашдан олдин келажакдаги қишлоқ аҳоли сони, демографик таркиби, сони, яшаш хоналар ҳажми, саноат корхоналари ва маиший хизмат кўрсатиш ташкилотлари ҳисоб қилиниши керак бўлади.

Аҳолининг меҳнатга қобилиятли қисмини ишлаб чиқаришга жалб қилиш ва нафақага чиққан ишлаш истагини билдирган қисмини ҳисобга олган ҳолда аҳоли сонини аниқлаш мумкин. Қишлоқ аҳолиси турар жой ҳудуди лойиҳаси ҳисоби 2 вақтга қараб ҳисобланади ва лойиҳаланади: яъни, келажакдаги аҳоли пунктининг ривожланиши 20 йил ва биринчи даврдаги қурилиш вақти 5йил. Аҳоли сонини аниқлашнинг икки усули мавжуд:

1. Бажариладиган иш ҳажмига қараб аниқлаш;
2. Статистик маълумотлар асосида аниқлаш.

Аҳоли сонини иш ҳажмига нисбатан ҳисоблаш. Қишлоқ аҳолисининг ишлаб чиқаришда қатнашмаётган аҳолилар сонига қараб ва туман режасига қараб қуйидаги формула билан аниқланади:

$$N = \frac{A * 100}{100 - (B + V)} = \frac{345 * 100}{100 - (19 + 51)} = 1150 \text{ киши}$$

1.4.Оилалар сонини ҳисоблаш.

Қишлоқ хўжалигидаги яшайдиган жойларнинг лойиҳасини тузишда демографик статистика маълумотларидан аҳолининг табиий ва кўчиб келиши

ҳамда кўчиб бориши натижасида ўсиши, ёшлари, oilalar сонини аниқлашда фойдаланилади. Аҳолининг ёши, таркиби, жамоа корхоналарини (болалар боғчаси, мактаб) жойлаштириш ва қуришда oilalar таркиби эса қуриладиган уйлар сони ва уларнинг хоналарини аниқлашда ишлатилади.

$$X = H / \text{Ч} = 217 / 5,7 = 38 \text{ oila}$$

бу ерда: Х-oilalar сони, Н-келажакдаги аҳоли сони, Ч-бир oilанинг ўртача таркиби

Оила сони	Oilalar сони нисбати %	Ҳар бир гуруҳ oilадаги одамлар сонининг жами аҳолига нисбати	Ҳар хил таркибдаги oilаларда яшайтган одамлар сони	Oilalar сони ёки ховли сони
1	2	3	4	5
2 киши	20	40	15	8
3 киши	20	60	22	7
4 киши	20	80	30	8
5 киши	20	100	37	7
6 киши	20	120	44	7
Жами	100	400	150	38

$$150 / 400 = 0.37 * 40 = 14.8 \quad 0.37 * 60 = 22.2 \quad 0.37 * 80 = 29.6$$

$$0.37 * 100 = 37 \quad 0.37 * 120 = 44.4$$

1.5. Аҳоли яшайдиган жойлардаги кўчалар ва майдонлар.

Тоқчилик МФЙ га қарашли аҳоли турар жойида кўчалар, транспорт ва пиёдаларнинг қатновини таъминлаш, муҳандислик иншоотлари ва яшил дарахтлар жойлаштириш учун хизмат қилади. Аҳоли яшайдиган жойлардаги кўчалар ва йўллар, ташқи майдонлар, автомобил йўллари билан қулай алоқани таъминловчи қатнов тизими ҳисобланади. Катта қишлоқлар, қишлоқлар лойиҳасида кўчалар маълум бир ички қатнов тизимини ташкил қилади.

Кўчаларнинг тўғри геометрик тизими, бир чизик бўйлаб тўғри бурчак нур, айлана нур ва диагональ шаклларда жойлашади. Бир чизик, лента бўйлаб жойлашадиган кўчалар тизими аҳоли пункти йўли, канал ёки ариқ бўйлаб жойлашганда учрайди. Кўчаларни бундай жойлаштиришнинг салбий томони

шундан иборатки, аҳоли пункти майдони чўзилиб кетади. Маданий-маиший хизмат кўрсатиш корхоналари тарқоқ ҳолда ва ҳовлидан узоқда жойлашади.

Аҳоли пунктида автомобил транспорт ҳаракати ва унинг жойлашиши-ҳамма автомобил йўллари умумий фойдаланиш ва корхона, ташкилотларга қарашли йўлларга бўлинади. Умумий фойдаланиш йўллари Республика йўл қурилиши бошқармаси ҳисобида бўлади ва Республика, вилоят, туман, маҳаллий ҳокимиятга эга кўча ва йўлларга бўлинади.

Корхона ва ташкилотларга қарашли йўллар корхона ва ташкилотлар ҳисобида бўлади ва технологик, хўжалик ичидаги қўшимча хизмат қилувчи кўчаларга бўлинади.

Умумий фойдаланиш ва корхона, ташкилотларга йўллар схемаси I, II, III, IV жамоа хўжаликлари ҳудудига:

- Вилоят миқёсидаги йўл;
- Туман миқёсидаги йўл;
- Қишлоқга борадиган йўл;
- Жамоа хўжаликларини, ташкилотларни боғловчи йўллар;
- Жамоа хўжалиги ичидаги йўллар.

Умумий фойдаланиш автомобил йўллари ҳисоб вақтида шиддат билан автомобилларнинг ўтишини ҳисобга олган ҳолда техник таснифи бўйича беш турга бўлинади. Аҳоли яшайдиган ҳудуддаги транспорт алоқаси тармоғи ўзларининг хизмати жиҳатидан қуйидагиларга бўлинади:

- Қишлоқга борадиган йўл;
- Қишлоқ кўчалари;
- Тор кўчалар;
- Пиёдалар кўчаси.

Қишлоқ кўчалари 5 турга бўлинади:

- Йўлдан қишлоқга кирадиган кўча асосий кўча ҳисобланади ва тўғри кўча кенг, эни 25-30м, ўртасида гуллар, четига дарахтлар экилган бўлиб, бурилишлари бўлмаслиги керак;
- Асосий кўчаларни эни 25-30м;

- Аҳоли яшайдиган жойдаги кўчалар, эни 12-25м;
- Аҳоли яшайдиган ҳудуд билан ишлаб чиқариш ҳудудини бўлиб турадиган кўчалар, эни 12-20м;
- Хўжалик ҳовлиларига хизмат қиладиган ва уларни ташқи йўллар билан боғловчи тор кўчалар, эни 8-12м;

Асосий кўчалар, ҳамма квартал кўчаларидан чиққан аҳолини марказий майдонга келишини таъминлайди. Кўчалар кварталлар билан чегараланиб, уларни ташкил қилади.

1.6.Аҳоли яшайдиган ҳудудни лойиҳалаш.

Тоқчилик МФЙ га қарашли аҳоли турар жойида қишлоқ аҳолиси яшайдиган ҳудудни режалаштирганда, қишлоқ табиий ва иқтисодий кўрсаткичлари, ишлаб чиқариш ташкилотлари ва корхоналарнинг мавжудлиги эътиборга олинади. Аҳоли яшайдиган ҳудуд автомобил алоқаси билан яхши таъминланган бўлиши керак.

Аҳоли яшайдиган ҳудуд маданий, маиший бино ва ташкилотлар ҳамда кўча майдонлар ҳудудини ўз ичига олади. Аҳоли турар жой ҳудудидан ҳар қандай тоифадаги автомобил йўллари, қишлоқ хўжалик маҳсулотларини олиб ўтувчи йўллар ва жамоа эмас, аҳоли ҳовлисига ҳар хил минерал ўғитлар олиб келиш, юк машиналари ва қора молларни олиб кетиш учун алоҳида йўллар режалаштирилиши керак.

Турар жой уйлари учун ажратилган жойга об-ҳаво шароитига, вужудга келган маиший хизмат турига, ишлаб чиқариш фаолиятига қараб ҳар хил турдаги уйлар қурилади.

1.7.Турар-жой ҳудудидагиги уйлар ва уларни жойлаштириш шартлари.

Тоқчилик МФЙ га қарашли аҳоли турар жойида ҳозирги замон қишлоқ хўжалиги қурилишида 3 хил аҳоли уйлари қурилади: бир оилага мўлжалланган томорқали, икки оилага мўлжалланган томорқали, икки оилага мўлжалланган бирлаштириб қуриладиган уйлар ва томорқасиз секцияли уйлар.

Тоқчилик МФЙ га қарашли томорқа участкаларида қуриладиган уйлар шахсий уйлар бўлиб, бир икки қаватли ва бир ёки икки оилага мўлжалланган бўлиб, икки, уч, тўрт хонали ва ҳоказо уйлар мавжуд. Бу уйларнинг асосий қурилиши кўчага қаратиб ва ундан 5 м ичкарига жойлаштирилади. Кўча билан уй орасидаги майдонга гулзорлар, мевали ёки манзарали дарахтлар экилади. Ҳовли ичкарисига хўжалик иморатлари лойихаланган. Уй ичидаги хоналарни қуёш нури билан ёритилиши ҳисобга олган ҳолда жойлаштирилди. Бир квартира билан иккинчи квартира оралиғи ойнасиз девор билан чегараланди. Ҳар бир оила мустақил шахсий ҳовлига эга бўлиб, томорқа участкаларида ўз фаолиятини юритилишга шароит яратилди. Бундай уйларнинг ҳажми катта, кўриниши чиройли ва муҳандислик тармоқларидан фойдаланиш 2;3 марта арзонга тушади.

ТОҚЧИЛИК МФЙга ҚАРАШЛИ ТУРАР ЖОЙНИНГ МЕЪМОРИЙ-РЕЖАВИЙ ЕЧИМ ҚИСМИ

2.1. Турар жой уйларини танлаш ва маиший хизмат кўрсатиш муассасасини ҳисоблаш.

Тоқчилик МФЙ га қарашли аҳоли турар жой қишлоғи аҳолисини турар жой билан таъминлаш учун керакли бўлган уйларни танлаб қишлоқ ҳудудига жойлаштирилди. Турар жой уйларининг лойиҳа турларини, қабул қилинган лойиҳа “каталогидан” танлаб олинди. Турар жой уйларини танлашда бир хил туркумдаги уйларни танлаш тавсия этилади. Қишлоқ уйлари иложи борица бир туркумдаги 2, 3 хил уйлар қурилиши керак.

Турар жой уйларининг кўринишини танлашда қурилиш тумани иқлимини ва таклиф қилинган қуёш йўналишини ҳисобга олган ҳолда лойиҳаланди. Тўғри танланган уйнинг тури, турар жой хоналарининг кўпини қуёш нури билан таъминлайди.

Тоқчилик МФЙ га қарашли қишлоқ лойиҳасини режалашда кўлланиладиган маданий маиший биноларга қуйидагилар киради: ўринли клуб, болалар боғчаси, ёзги кинотеатр, савдо дўкони, қишлоқ кенгаши биноси, ўринли ошхона ва бошқалар.

2.2. Қишлоқ ҳудудининг фаолият доирасига тақсимлаш.

Тоқчилик МФЙ га қарашли қишлоғи ҳудудини фаолият доирасига тақсимлашнинг мақсади қишлоқ ҳудудини жуда яхши турда фойдаланиш учун уйларни, мактабгача бўлган болалар биносини, мактабни, қишлоқ марказини ва бошқа биноларни тўғри хизмат қилиш радиусига қараб жойлаштиради.

Шунинг учун зоналарга тақсимлашнинг бир нечта турлари чизилди. Бу чизилган чизмаларни бир бири билан таққослаб, яъни микрорайонда жойлашган боғча, мактаб, қишлоқ жамоа марказининг хизмат қилиш радиуси, қишлоқнинг ихчамлиги ва бошқа кўрсаткичлари ҳам эътиборга олиниб кейин энг яхши тури аниқланди ва шу тур қишлоқни режалаштиришнинг ўзаги бўлиб қолди.

Функционал зоналарга тақсимлаш чизмаси қишлоқ бош режасига нисбатан кичик масштабда бажарилди.

Бу масштаб ажратилган жойнинг чегарасини, ўлчамларини ва хизмат қилиш радиусини ҳамда зоналарнинг бир бирига боғлиқлигини кўрсатиш талабига тўлиқ жавоб беради. Бундан ташқари шуни эътиборга олиш керакки, қишлоқ ҳудудида маъмурий бинолар, меҳмонхоналар ва бошқа фаолият доираларни ташкил қила олмайдиган бинолар жойлашиши ҳам мумкин.

Тоқчилик МФЙ га қарашли турар жой зонаси чегаралари қизил чизиклар билан чегараланган бўлиб бу қишлоқни қўшни қишлоқдан, қишлоқ марказидан ва бошқа жойлардан ажратиб туради. Қизил чизик билан қурилиш чизиги оралиғи, магистрал йўлининг ён томони кўкаламзорлаштирилади, чунки бу машиналардан чиққан газларнинг ва шовқинни камайтириш учун мўлжалланади.

Қишлоқнинг жамоа маркази қишлоқнинг ичида жойлашган, қишлоқ аҳолисига яхши хизмат қилиш радиуси билан таъминланган бўлиши керак.

Жамоа савдо марказини жойлаштирганда, бирорта катта магистрал кўча томонидаги кўкаламзорлаштирилган жойни бузиб у ерда жамоа савдо маркази биноси олдидан унча катта бўлмаган майдон ташкил этилади.

Тоқчилик МФЙ га қарашли қишлоғи лойиҳасини тузишда қуйидагилар кўзда тутилган:

а)қишлоқ майдонини қурилиши лозим бўлган объектларга бўлиб чиқиш, яъни ҳовли ва турар жой, дам олиш ва жамоа коммунал доираси, қурилиш ва ёрдамчи қурилиш майдончаларининг ҳақиқий ўлчамларини аниқлаш, навбат асосида қурилиш зарур иншоотлар ва келгусида қишлоқнинг ривожланиши ва кўкаламзорлаштириш кўзда тутилган.

б)қишлоқ ҳудудидаги ички ва ташқи транспорт йўллари ва асосий кўчалар қурилишини ташкил қилиш ва қишлоқ аҳолисига маъмурий бинолар билан алоқани яхшилаш, қишлоқнинг ички қисмида пиёдалар йўлакчалари ва автомобиллар қайтиш жойлари кўзда тутилган.

в)маъмурий ва маданий маиший биноларни қулай жойлаштириш. Бу бинолар лойиҳа асосида бир бирига боғлиқлигига қараб мақсадга мувофиқ ҳолда қишлоқнинг марказига ва марказий кўчалар бўйида жойлаштирилган.

Аҳоли турар жой ҳудудини меъморий лойиҳаланганда бир нечта фаолият доираларига тақсимланади.

Кичик қишлоқлар ва қишлоқ туманидаги туман марказлари қуйидаги фаолият доираларига тақсимланади:

Аҳоли яшайдиган ҳудуд, ишлаб чиқариш ҳудуди ва санитар ҳимоя ҳудуди.

Тоқчилик МФЙ га қарашли аҳоли турар жой ҳудудини шунчаки оддий фаолият доираларига тақсимлаш Қишлоқсозликнинг асосий ғояси эмас, балки ишлаб чиқариш билан аҳоли яшаш жойларини бир бири билан бир жойга, ишлаб чиқариш иншоотларни бир жойга ташлаб аҳолининг яшаши, ишлаши ва дам олиши учун яхши шароит яратиш мақсадида фаолият доираларига тақсимланади.

Аҳоли яшайдиган ҳудудда аҳолининг тармоқлари, уйлари ва ҳўжалик бинолари, маданий маиший, коммунал корхоналари, кўчалар, майдонлар, боғлар, истироҳат боғлари, хиёбонлар, спорт иншоотлари ва бошқалар жойлашади.

Ҳозирги кунда қишлоқ аҳоли пунктлари фаолият доираларини катта кўчага нисбатан жойлаштиришнинг 3та кўринишдаги схемаси амалиётда мавжуд.

Санитар ҳимоя ҳудуди, аҳоли яшайдиган ҳудудни, ишлаб чиқариш ҳудудидан ва серқатнов йўллар томонидан чиқарган зарарли газлар, ноҳуш ҳидлар, чанг ва шовқиндан ҳимоя қилади ва улар ораликда жойлашади.

ТОҚЧИЛИК МФЙга ҚАРАШЛИ АҲОЛИ ТУРАР ЖОЙ ХУДУДИНИ ТИККА РЕЖАЛАШТИРИШ ҚИСМИ

3.1.Тикка режалаштириш ва унинг вазифалари

Тикка режалаштириш ҳудудни қурилиш, режалаш, қуриш ва ободонлаштириш талабларидан келиб чиққан ҳолда табиий рельефни қайта шакллантириш, ўзгартириш ва мослаштириш ишларини узида мужассамлаштиради. Тикка режалаштириш махсус тузиладиган лойиҳалар асосида тупроқни бир жойдан иккинчи жойга кўчириш билан амалга оширилади.

Ҳудудни муҳандислик тайёрлаш ишлари вазифаси барча талаблардан келиб чиққан ҳолда рельефнинг энг мақбул ечимини топишдан иборатдир.

Тикка режалаштириш материаллари қишлоқ ҳудудида кўчалар, бинолар, ер ости коммуникациялари ва бошқа турдаги иншоотларни лойиҳалашда рельеф ҳақида дастлабки маълумот ҳисобланади.

Тикка режани лойиҳалаш ва уни амалга оширишда 2 кетма-кет босқични кўрсатиш керак: биринчиси- ҳудудни муҳандислик тайёрлашга тегишли бўлиб, унда ҳудуд рельефини умумий ҳолда ташкил этиш ва уни қурилишга тайёрлаш масалалари ҳал этилади, иккинчиси-ҳудудни режалаштириш, қуриш ва ободонлаштириш бўлиб, бу босқичда микрорельеф лойиҳаланиб, бинолар, иншоотлар, кўча ва йўллар ва қишлоқ ҳудудининг бошқа элементларининг белгилари қўйилади.

Ноқулай шарт-шароитлар ва жараёнларни бартараф этиш билан боғлиқ тадбирларда тикка режалаштиришнинг роли қуйидаги ҳолатларда ўринлидир, хусусан:

а) Қишлоқ ҳудудини кучли ёмғирлар ёки сув манбалари таъсирида сув босишида ҳамда сув омборлари иншоотларидан Қишлоқ ҳудудини ҳимоя қилиш ҳудудни тикка режалаштириш вазифасига кирувчи дамбалар қуриш ёки ҳудуд сатҳини кўтариш эвазига амалга оширилади;

б) Худудни сизот сувлари таъсирида сув босишидан сақлаш, дренаж тизими ёрдамида ёки майдон сатҳини вертикал режалаштириш ёрдамида амалга оширилади;

в) Қишлоқ ҳудудида ботқоқликлар мавжуд ҳолларда уларга қарши курашнинг асосийларидан бири вертикал режалаштириш бўлиб, у ёрдамида туриб қолган сувларнинг оқим йўналиши режалаштирилади ва ташқи сувларни қочириш учун шароит яратилади;

г) Чўл ва ярим чўл зоналарда ҳудудни сунъий суғориш мақсадида суғорилаётган майдонларга сув ўз оқими бўйлаб тикка режалаштириш асосида амалга оширилади;

д) Жарлик мавжуд ва жарликлар ривожланаётган ҳудудларда тикка режалаштириш ёрдамида жарликлар қияликларини ювиб кетувчи ташқи сувларнинг йўналиши ташкил этилади, ҳамда жарликларни тугатиш уларни кўмиш орқали амалга оширилади;

е) Кўчкили ҳудудларда кўчкиларни олдини олиш тадбирларига ташқи сувларни қочиришни ташкил этиш орқали тикка режалаштириш иштирок этади;

ж) Қишлоқ ҳудудида карст жараёнлари мавжуд ҳудудларда карст натижасида вужудга келган воронкаларни ташқи сувлардан сақлаш ва уларни йўқотиш бўйича вертикал режалаштириш ҳудудни текислаш мақсадида қулланилади.

Тикка режалаштириш ва уни амалга ошириш у билан боғлиқ бўлган тадбирлар мажмуаси билан биргаликда қўлланилганда мақсадга мувофиқдир, булар: ер ости сув қочириш тармоқларини ўрнатиш билан ташқи сувларни қочириш; сизот сувларининг сатҳи баланд бўлган ҳолларда дренаж тармоқларидан фойдаланиш; жарлик ва кўчкили ҳудудларда тиргак деворлар ўрнатиш ва ҳ.к.

Тикка режалаштиришни амалда қуллаш махсус тузилган лойиҳаларга асосланади. Тикка режалаштиришда лойиҳалашнинг асосий усуллари, қуйидагилардир:

- Лойиҳавий профиллар усули;
- Лойиҳавий (қизил) горизонталлар усули;
- Графоаналитик усуллар.

3.2. Профиллар усули

Профиллар усули тикка режалашда лойиҳалаш усулларида бири бўлиб, бу усулга асосан, лойиҳалашнинг чизма материаллари профиллар сеткаси акс этган ҳудуднинг тарҳи билан профилларнинг ўзларидан иборат бўлади.

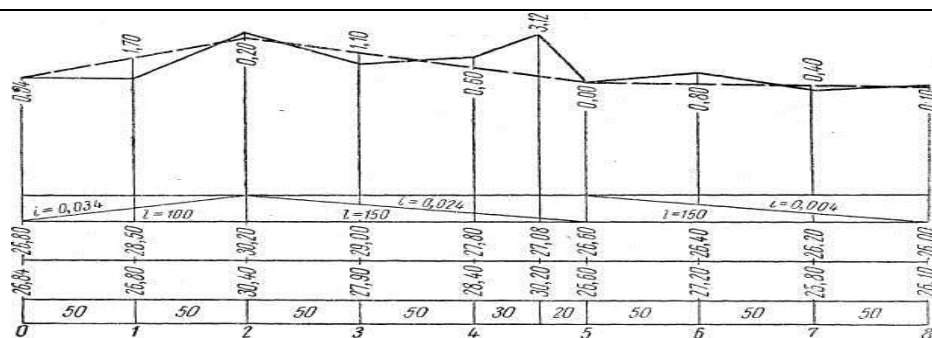
Профиллар ҳудуд тарҳида горизонталлар ёки нивелир белгилари билан тузилади.

Тикка режалашни профиллар усулида лойиҳалаш қуйидаги кетма-кетликда бажарилади: лойиҳаланаётган ҳудуд тарҳи профиллар сеткасига бўлинади; сетканинг иккала йўналиши бўйича профиллар тузилади; профилларни уларнинг кесишган ўзаро боғлиқ жойларида лойиҳалаш; ер ишлари ҳажмини ҳисоблаш (олиш ва тўкиш).

Профиллар сеткаси квадратлар ёки тўғри бурчакли тўртбурчаклар бўйича бўлинади, уларнинг ўлчамлари вертикал режалашни лойиҳалаш босқичларидан, ҳудуднинг ўлчами ва вазифасидан ҳамда табиий рельефнинг кесишганлик даражаларидан келиб чиққан ҳолда қабул қилинади.

Квадрат томонлари кичик ҳудудлар учун 20—40 ёки 50м, нисбатан катта, қурилмайдиган ва махсус фойдаланиш учун тайёрланадиган ҳудудларни лойиҳалаштиришда - 100-200 м. қишлоқ ёки туманнинг тикка режаси схемасини ишлаб чиқишда профиллар сеткаси кўча ўқи бўйича бўлинади.

Табиий ва лойиҳавий рельеф профилларда сиртнинг кесими, табиий (қора), лойиҳавий (қизил) ва ишчи белгилар (тўкма ва олинган жойларнинг чуқурлиги) ва майдонларда лойиҳавий нишабликлар кўринишида ифодаланади.

Профиллар усулида тикка режалаштиришнинг хусусий ҳоли сифатида қишлоқ кўча ва йўллари ҳисобланади. Бунда бўйлама профил кўчанинг ўқидан утиб, кўндаланг профиллар ҳар бир пикетда бажарилади.

Ер ишларининг ҳажми ва лойиҳанинг мос равишдаги техник-иқтисодий кўрсаткичи фақатгина лойиҳа ишлари тугагандан сўнг маълум бўлади. Ер ишларининг қониқарсиз баланси кўпгина ёки барча профиллар белгиларининг ва қияликларининг ўзгаришига олиб келиши мумкин.

Профиллар усулини қўлланиш соҳалари бўлиб, қурилиш кўзда тутилмаган катта майдонларни режалаштириш ҳамда рельеф сиртини ҳар бир элементи бўйича батафсил режалаштиришсиз, умумий принципиал ечимини ишлаб чиқиш босқичида қўлланилади.

Лойиҳавий-режалаштириш амалиётида тикка режалаштиришни лойиҳалашда сеткалар бўйича профилларсиз бир қанча соддалаштирилган усуллари қўлланилади. Бу ҳолда лойиҳавий белгилар ва қияликлар ҳудуднинг режаси бўйича аниқланади. Бундай лойиҳалаш, одатда ер ишлари ҳажмини ҳисобга олмайди. Бу усулда тикка режалаштириш фақатгина рельефнинг тақрибий ечимини беради. Бу эса қишлоқ бош режаси бўйича ва қишлоқ туманини батафсил лойиҳаси бўйича режалаш ва қуришда тикка режалаш схемаларини лойиҳалашда лойиҳавий-режалаш ишларида аҳамиятлидир.

3.3. Лойиҳавий (қизил) горизонталлар усули.

Лойиҳавий (қизил) горизонталлар усули лойиҳаланаётган рельефни янги, қизил горизонталлар деб аталувчи чизикларда акс эттиришдир.

Лойиҳалаш жараёнида ер сиртига рухсат этилган нишабликлар бериш билан рельефнинг янги шакли яратилади.

Лойиҳаланаётган рельефни қизил горизонталларда акс эттириш ҳудуднинг бўлажак рельефини осон тасаввур қилишга имкон беради.

Лойиҳавий горизонталлар усули-майдон тарҳи билан тикка режалаш лойиҳасини битта чизмада кўрсатиш имкониятини беради, яъни, кўп сонли профилларни тузиш ва лойиҳалашга ўрин қолмайди.

Бинологларни, иншоотларни ва бошқа қурилиш элементларини, муҳандислик қурилмалари ва ҳудудни ободонлаштириш ҳолатларини ва тикка режалаштириш лойиҳаларининг биргаликдаги тарҳи қишлоқ ҳудудини ўзлаштириш, режалаштириш ва қуриш масалаларини комплекс равишда ечади.

Қишлоқсозлик амалиётида лойиҳавий горизонталлар усули кенг қўлланилмоқда, жумладан, қишлоқ кўчаларини лойиҳалашда, тураржой гуруҳлари ва микрорайон ҳудудларини лойиҳалашда, қишлоқнинг рельефи мураккаб бўлган жойларида муҳандислик тайёргарлиги ишларида.

Рельефни лойиҳалашдан мақсад, қурилаётган ҳудуд тарҳида ҳудудни ўзлаштириш талабларига жавоб берадиган рельефни яратиш учун унда қизил горизонталлар ўтказишдир.

Сатҳи кўтарилган майдонларда ташқи сувни қочириш ва бу майдонларни қуриштириш ишлари осон кечади. Кўкаламзорлаштирилган майдонларда ер сатҳини сунъий кўтариш ва бу майдонларни зарурий нишабликлар билан таъминлаш ташқи сувларни қочиришда қўл келади.

Сунъий равишда яратилган рельеф микрорайоннинг яшил ҳудудлари ландшафтини режалаштиришга ёрдам беради.

Бинологларни жойлаштиришда ва қатнов қисмларини ўтказишда квартал ва микрорайонларни эркин режалаштириш тикка режалаш ишларини осонлаштиради.

Шундай қилиб, қурилишни эркин режалаштиришда тикка режалаштириш маълум бир жойлар учун амалга оширилади, яъни бинолог қуриладиган майдонларда, спорт ва бошқа турдаги майдонларда, қатнов қисмлари ва автомобилларга ажратилган майдонларда.

Режалаштирилаётган майдонда ер сиртининг лойиҳавий рельефини яратиш бўйича вертикал лойиҳалашнинг бир нечта турлари мавжуд бўлиб,

улардан энг кўп қўлланиладиган тури, бу конвертсимон, яъни сувни тўрт томонга оқизишдир. Бундан ташқари, икки томонлама ва бир томонлама сув қочириш турлари мавжуд.

Одатда, майдони унчалик катта бўлмаган тураржой гуруҳларида ташқи сувларни қочириш очик сув қочириш тизими орқали амалга оширилади. Микрорайонларда эса майдоннинг катталигидан келиб чиққан ҳолда, кучли ёмғир пайтларида ариқларда тирбандлик вужудга келмаслиги учун ер ости сув қочиргич тизимларидан фойдаланиш мақсадга мувофиқдир.

Таъкидлаб ўтиш лозимки, ер ости сув қочиргичи нафақат ташқи сувларни қочиришни ташкил этиш тизими учун, балки, замонавий микрорайонларни ободонлаштириш элементи ҳамдир.

Майдонларни режалаштиришда нафақат вертикал лойиҳа шартларини, шу билан бирга паст-баландликларнинг ташқи эстетик кўринишига, бундан ташқари, биноларнинг рельефда баландликларига ҳам аҳамият бериш лозим.

Биноларнинг бурчаклари ва кириш қисмлари бўйича баландлик белгиларининг лойиҳаси ички қатнов қисми ариқларининг баландлик белгиларига нисбатан, ташқи сувларнинг бинолардан ариқларга қараб оқишини таъминлаган ҳолда амалга оширилади.

Қишлоқ ҳудудини тикка режалаштириш. Ҳудудни қишлоқсозлик нуқтаи назаридан баҳолаш, авваломбор, жойнинг табиий жараёнлар таъсирида шаклланган табиий рельеф хусусиятлари ва шаклига боғлиқдир.

Рельефни ўрганиш геоморфология фанининг вазифаси бўлиб, бу фан рельефнинг шаклланиши, вақт ва фазода ривожланишини ўрганади.

Қишлоқсозлик тажрибасида табиий ва ўзлаштирилган рельефнинг 2 хил тури қабул қилинган: макрорельеф, катта ҳудудлардаги сезиларли даражадаги паст-баландликларга эга бўлган сиртлар; микрорельеф-маълум бир ҳудуддаги, жуда сезиларли бўлмаган нишабликларга эга бўлган сиртлар.

Табиий рельеф ерни литосфера деб аталувчи қаттиқ қобиғи сиртининг турли кўринишдаги оддий ва мураккаб элементар шаклларида иборатдир. Рельефнинг бундай шаклларига водийлар, қир

ва адирликлар, жарликлар, чуқурликлар, тепаликлар ва ҳ.к.лар мисол бўлади.

Рельефнинг асосий шакллари текисликлар ва тоғликлардан иборат. Ўз навбатида текисликлар Қишлоқсозлик амалиётида 6 та категорияларга бўлинади.

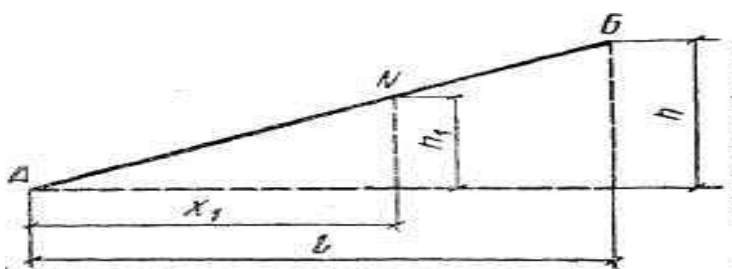
Тоғли рельеф турли баландликлардаги тоғларнинг мавжудлиги билан характерланади.

Жойнинг рельефи эса топографик хариталарда текисликни горизонтал текислик билан кесганда ҳосил бўлган проекциясини акс эттирувчи режадаги горизонталлар билан кўрсатилади. Ҳар бир горизонтал қабул қилинган сатҳ (одатда, денгиз сатҳи)га нисбатан маълум бир баландликни билдиради.

Ўзаро зич жойлашган горизонталлар қияликни, аксинча эса текисликни кўрсатади.

Горизонталларни акс эттирувчи режа Қишлоқсозликда режалаш ва қуриш лойиҳаси учун ҳамда кўпгина бошқа турдаги муҳандислик масалаларини ечишда асос бўлиб хизмат қилади.

Белгилар. Режа горизонталлари оралиқларидаги белгиларнинг ҳақиқий аниқлиги, қидиралётган нуқтанинг иккала горизонталга туғри чизикли перпендикуляр ўтказиб, интерполяциялаш натижасида аниқланади.

2.1 - расм. Белгиларни интерполяциялаш

1:1000 ва 1:2000 миқёсдаги режалар учун белгиларнинг ҳақиқий аниқлиги қуйидаги қийматларда аниқланади:

Горизонталлар оралиғи ҳар 0,2 м	2-3 см
« « « 0,25 м	3 см

«	«	« 0,5 м	6-7 см
«	«	« 1,0 м	15 см

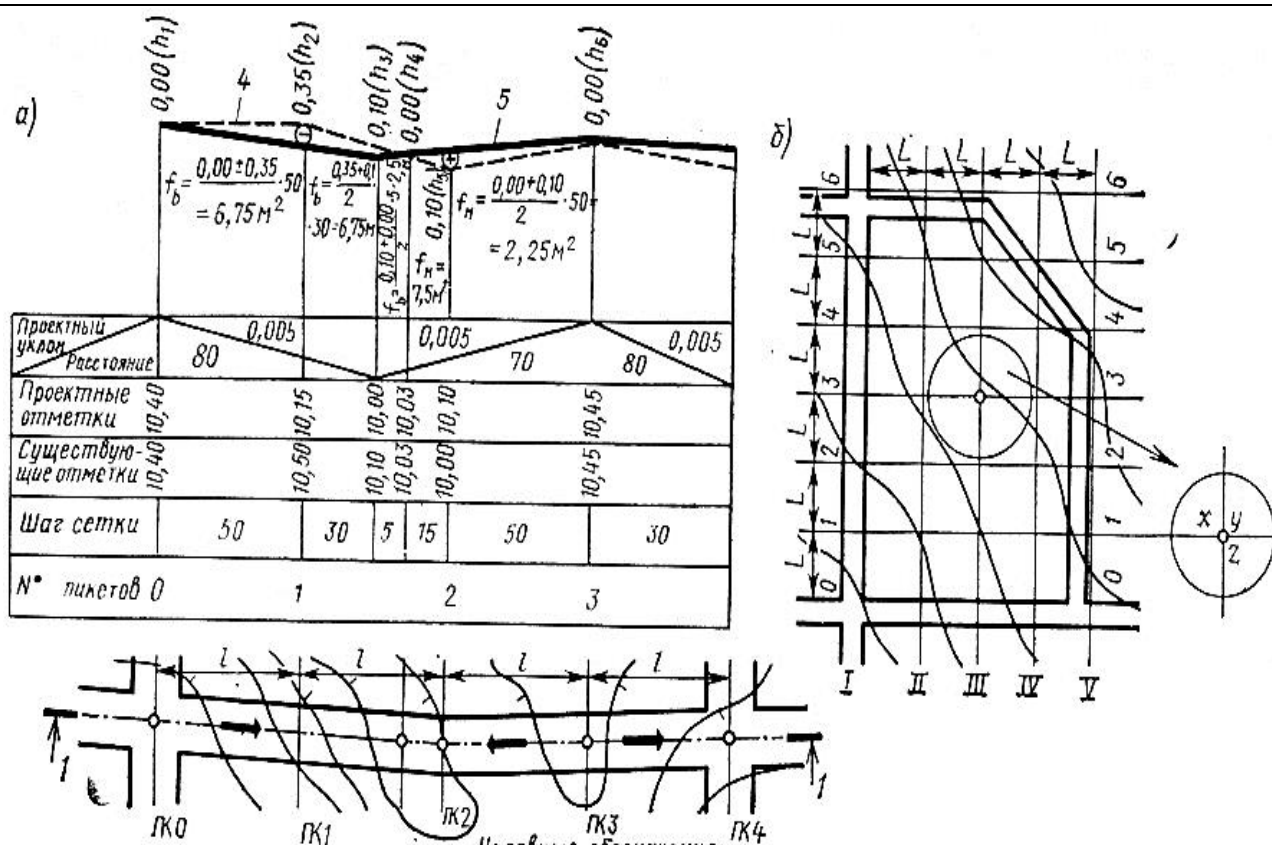
Лойихарежа ишларини бажаришда, баъзида кўшимча рельеф чизиклари ўтказиш билан рельефни янада майдалаштириш талаб этилади (2.2-расм). Рельефни янада аниқлигини оширишга, унинг орасидан сунъий равишда кўшимча рельефлар ўтказиш билан эришиб бўлмайди. Бундай ҳолатда албатта жой учун кўшимча нивелирлаш ишлари ёки бошқа маълумотлар зарур бўлади. Баъзи ҳолларда, худудни дастлабки тайёрлаш боскичида режада рельеф йириклаштирилади. Бунда, масалан, 0,5м ўтказилган горизонталлар орасидан биттадан горизонтал олиб ташланади. Бундай режа фақатгина жойнинг фақатгина характерли шакллари ҳақида тасаввур беради.

жадвал

Рельефнинг ҳолати (шарҳи)	Рельефнинг кесишуви		Баландлиги, м	
	М 1:500	М 1:2000	М 1:1000	М 1:500
Текис рельеф нишаблиги 2 %	0,5:1	0,5:1	0,5	0,5
4 % гача	1:2	0,5 : 1-2	0,5	0,5
6 % гача	2:5	1 : 2	0,5:1	0,5
10 % ва ундан юқори	2:5	2	1	1

Жойнинг яхлитлигини таъминловчи минимал ўлчовлар

Жойнинг номи	Ернинг минимал ўлчовлари, м			
	Узунлиги	Эни	Баландлиги зинапоя (супа) шаклида	Чуқурлиги текис
Микрорайон-дахаси	100	50	10	15
Яшаш – тумани	400	100	20	40
Туман – режаси	1000	300	30	60

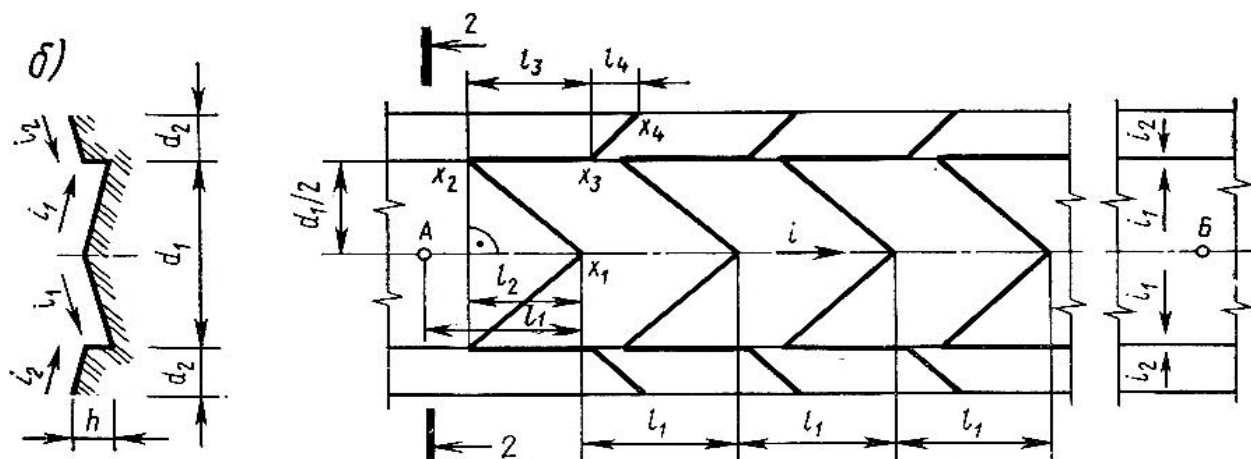

Шартли белгилар:

0-1' 0-2 0-3

Профиллар (қизил профил) усули асосида тикка режалаштириш лойиҳаси.

1- хусусиятли нуқталар; 2 – грунт суриладиган майдон; 3 – шундай тўкиладиган жой; 4 – мавжуд рельеф чизиғи; 5 – шундай лойиҳа чизиғи; х – ишчи белги; у – шундай лойиҳа белгиси; z – шундай табиий рельеф белгиси.

Қизил горизонталлар усули бўйича тикка лойиҳалаш.

а-майдон бўйлаб; б-кўча бўйлаб; 1-мавжуд горизонталлар; 2-лойихаланаётган горизонталлар; 3-тиргак девор; 4-табiiй сатҳ; 5-лойиха сатҳи.

Лойиха горизонтал усули-бўйича тикка режалашни олиб бориш микрорайон ҳудудлари, кўкаламзор майдонлар ва транспорт йўллари лойихалашда кўл келади. Бу усулнинг қулайлиги шундан иборатки, унда шаклланадиган рельеф белгисини лойиха ёки қизил горизонталлар орқали белгилаш имкони бор. “+” белгиси билан тўкилма тупроқлар белгиси аниқланади(2.8 расм). Қирқиладиган ёки қовланадиган тупроқ белгиси “-” белгиси билан белгиланади.

Кўчанинг қисмларида лойиха горизонталлари доимий лойиха қиялиги i кетма - кетликда белгиланади(2.8 –расм, б). Дастлаб ℓ_1 қиймати қабул қилинган лойиха қиялиги i бўйича аниқланади. Бунинг учун қуйидаги муносабатдан фойдаланамиз.

$$\ell_1 = \Delta h / i, \quad (2.1)$$

Бу ерда Δh – лойихаланаётган рельефнинг кесим юзаси ўлчами, м.

Олинган ℓ_1 нинг қиймати кўча ўкининг А нуқтаси белгиси бўйича сурилиб қўйилади. Шунда x_1 нуқтаси кўча ўки бўйича ўзининг ҳақиқий ҳолатига эга бўлади. Шундан сўнг кўчанинг лоток белгисини аниқлайдиган горизонтал ҳолати аниқланлади. Кўчанинг кўндаланг кесими бўйича қиялигини ва йўлнинг энини инобатга олиб, қуйидаги муносабат аниқланади

$$\ell_2 = i_1 d_1 / 2, \quad (2.2)$$

Бу ерда d_1 - кўча қатнов қисмининг эни, м; i_1 - кўндаланг қиялик.

лоток чизиғи бўйлаб белгиланадан горизонталнинг x_2 белгиси ℓ_2 қиймати бўйича сурилади.

Пиёдалар қатнов қисмидаги горизонтал эса олдиндан аниқланган

x_3 қиймати бўйича белгиланади. Шунда уни бўлама қиялик бўйича суриб, ℓ_3 ҳисобланилади

$$\ell_3 = h / i, \quad (2.3)$$

Бу ерда h – бордюр тошининг баландлиги, м; i -йўлнинг бўйлама қиялиги.

ℓ_4 ни аниқлаш билан пиёдалар қатнов қисмининг юқори чегарасини x_4 нуқта белгилайди

$$\ell_4 = d_2 i_2 / i, \quad (2.4)$$

Бу ерда d_2 – пиёдалар қатнов қисмининг эни, м; i_2 - пиёдалар қатнов қисмининг кўндаланг қиялиги.

Ушбу бажарилган ишлардан кўриниб турибдики, тикка режалаштиришнинг мазкур усулини амалга оширишда турли жадвал, шакллар ва номограммалардан фойдаланиш талаб қилинганлиги сабабли мураккаб усул ҳисобаланилади.

3.5.Биолар атрофларини тикка режалаштириш

Биоларни лойиҳалашда уларнинг пойдевор бурчакларидаги лойиҳа белгисининг баландлиги фарқини камайтириш талаб этилади. Табиий рельеф нишаблиги кўпчилик ҳолларда бионинг меъморий, ҳажмий, қуёш тушиши, жойни шамоллатиш ёки шамолдан ҳимоя қилиш каби талабларини қаноатлантира олмайди. Шунинг учун ҳам турдош биоларни узун томони билан нишаблик бўйлаб жойлаштириш 2 хил усул билан амалга оширилади. Биринчи ҳолда табиий рельеф ўзгартирилмайди, бионинг бурчакларидаги фарқ баландлиги ўзгарувчан “цокол” ҳисобидан амалга оширилади. Бунда тупроқ ишларининг ҳажми минимал бўлади. Аммо турдош бионинг пойдеворини қайтадан ҳисоблашга тўғри келади, бу эса қурилишнинг 2-8 % қимматлашишига сабабчи бўлади. Иккинчи ҳолатда рельефни суриб, бино учун майдон тайёрланади. Унда ҳам йўл қўйиладиган энг катта нишаблик қуйидагича топилади:

$$i_{\max} = \frac{B_{\max} - B_{\min}}{L_{\delta}} \cdot 100\% \quad (2.13)$$

бу ерда $i_{\max}$ - йўл қўйилиши мумкин бўлган максимал нишаблик, %; $B_{\max}$ ва $B_{\min}$ “пол”нинг ердан максимал ва минимал кўтарилиши

$$B_{\max} = 1,51,7 \text{ м.} \quad B_{\min} = 0,5 \div 0,8 \text{ м.}$$

Бинонинг узунлиги майдонча қазилиш ёки кўмилиш ҳисобидан қуйидагича топилади:

$$\ell = (h_k + h_q - bi)/(i_T - i_C); \quad \ell = b_{\max, \min} / (i_T - i_C); \quad (2.14)$$

бу ерда , i_T - табиий нишаблик; i_C - сурилгандан кейинги нишаблик.

Агар майдонда тупроқни суриб қўйиш ҳисобидан бажарилса, унда

$$L_\delta = (b_{\max} + b_{\min} - \ell i_k) / (i_T - i_C); \quad (2.15)$$

бу ерда b - бинонинг эни, м; ℓ_k - бинонинг кўндаланг нишаблиги; ℓ - бинонинг узунлиги, м; $b_{\max} - b_{\min} \leq 1/2$ м.

режалаштиришнинг вазифалари

1. Ернинг юза қисмидаги сув оқимини микрорайон ҳудудидан ташқарига чиқаришни ташкиллаштириш;
2. Қишлоқ кўчалари, майдонлари ва чорраҳаларида машина ва пиёдалар ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш учун мумкин бўлган қиялик билан таъминлаш;
3. Ер ости муҳандислик тармоқларини ва уйларни жойлаштириш учун яхши шароит яратиш;
4. Жуда ноқулай бўлган физик, геологик жараёнларда ернинг юза қисмини яхшилаш;
5. Ернинг юза қисмига меъморий, гўзал шакл бериш;
6. Ернинг юза қисмини керакли вақтда сунъий равишда ўзгартириш;
7. Катта-катта иншоотларни қуришда керакли вазифани бажариш;

Микрорайон ҳудудини ҳамма жойидан ернинг юза қисмидаги ёмғир ва қор сувларини микрорайон ҳудудидан ташқарига чиқариш ишлари олиб борилади ва шунинг учун қишлоқларда очик ва ёпиқ сув системаси қўлланилади. Бу ариқлар ёки қувурлар орқали мўлжалланган сувни қишлоқ ҳудудидан ташқарига ёки сувларни тозалаш иншоотига олиб бориб қўйилади.

Ернинг юза қисмидаги нуқта белгисини шундай режалаштириш керакки, ернинг юза қисмини табиий ҳолда ўсимликларни ва ўсимлик ўсадиган тупроқ қатламини сақлаб қолишга катта эътибор бериш керак.

Тупроқни тенг тақсимлашни ва тупроқ ишлари, ҳажми кам бўлишини инобатга олиб, режаланаётган ҳудуднинг нуқта белгисини аниқлаймиз.

Қишлоқ ҳудудларини режалаштириш иши, асосий мақсад бўлиб қолиши керак эмас.

Қишлоқ қурилишида фойдали бўлган кам ҳажмда тупроқ ишлари ва табиий ер юзига кам ўзгартиришлар киритишга ҳаракат қилиш керак.

Тикка режалаштиришнинг фойдали иш қобилиятини қуйидаги техник-иқтисодий кўрсаткичлари билан аниқланади:

- Лойиҳа ишидан катта фойда бўлиши мумкин, агарда кам ҳажмли тупроқ ишлари бўлса;
- Тупроқни қозиш ва тупроқ тўлиш ҳажми бир хил бўлса ва машина билан тупроқни бошқа жойга олиб бориш ва олиб келиш ишлари бўлмаса;
- Участкадан – участкага тупроқ алмашишда (тупроқни машина ёрдамида олиб кетиш ва олиб кетишда) масофани ҳар тарафлама қисқартириш;

Тикка режалаштириш лойиҳалашнинг асосий усуллари қуйидагилардир:

1. Нуқта белгиси усули;
2. Қизил горизонталлар усули;
3. Ён томондан кўриниш лойиҳа усули.

Тоқчилик МФЙ га қарашли аҳоли пунктини тикка режалаштиришда юқоридаги усуллардан бирига асосланган ҳолда лойиҳа бажарилган. Бу лойиҳа бажарилишида қизил горизонталлар усули қўл келган.

Нуқта белгиси усули. Тикка режалаштириш лойиҳаси- Қишлоқ ҳудудининг геодезик топосъемкасига кўра ва шу ҳудуднинг бош режасига кўра тикка режалаштириш лойиҳасини бажаришда биринчи навбатда табиий ер қисмининг нуқта белгиси кўчаларнинг юза чорраҳаларида ва ер юза ўзгарган жойларида аниқланади.

Қора белгилар табиий ер юза қисмидаги горизонталлар оралиғидаги баландлик белгисини билдиради ва улар интерполяция усули билан аниқланади. Нуқталар орасидаги масофа чизмадаги нуқталар оралиғи ўлчаб

олиниб масштаб бўйича қўйилади. Нуқталар оралиғидаги бўйлама қиялик мумкин бўлган кичик ва катта қиялик текширилиб кўрилади.

Кўпинча лойихаланаётган жойнинг бўйлама қиялик мумкин бўлган энг катта ва энг кичик қиялик меъёрига тўғри келмайди. Бундай пайтда, мумкин бўлган бўйлама қиялик, яъни бир нуқта томонидан тупроқ ковлаб олиниб, иккинчи нуқта томонга ташланади, сунъий ҳолда ҳосил қилинган бўйлама қиялик, яъни лойиха белгилари (қизил белги) орасидаги ишчи белги дейилади ва ижобий белги (тупроқ тўкилган бўлса) (плюс), салбий белги (тупроқ ковлаб олинган бўлса), (минус) ишоралари билан чизмада кўрсатилади. Лойиха белгиси шундай тоқлаб қўйилиши керакли, қора белги билан қизил белги фарқи шароитга қараб 0,5 м дан ошмаслиги керак. Тикка режалаштириш лойихасини бажаришда кўча ва чорраҳалардан паст ёки чуқур жойлар пайдо бўлишга яъни сув олмайдиган жой ҳосил бўлишига иложи борица йўл қўймасликка ҳаракат қилиш керак. Тикка режалаштириш лойихасида чорраҳалардаги кўчаларнинг ўқ чизиқлари кесишган жойга ҳамда ер юза қисмининг қиялиги ўзгарган жойга табиий (қора) ва лойиха (қизил) белги, ҳамда ишчи белги ўзининг ишораси билан кўрсатилади. Бу нуқталар орасига стрелка билан нишаблик кўрсатилади. Стрелканинг юқорисида қиялик (бўйлама) кўрсатилади, пастада эса нуқталар орасидаги масофа кўрсатилади. Тикка режалаштириш лойихаси асосан икки босқичда бажарилади. Биринчи тайёргарлик босқич жараёнида жойнинг ер юзини тузилишининг геологик материалларни ва муҳандислик текшириш ишлари материалларни яхшилаб ўрганиб чиқилади. Аҳоли ҳудудидаги ёмғир сувларини қайси томондан ташқарига чиқариб юборишни, катта тезликда ҳаракат қилишга мўлжалланган магистраль йўлларни ва темир йўл йўқолиши аниқланади бош режани ишлаш учун тикка режалаштириш лойихасининг оптимал варианты тахлаб олиниб иккинчи босқичда ўтилади. Тўла микрорайонни тикка режалаштиришдан асосий мақсад турар жой ва жамоат биноларини табиий ер тузилишига қараб туғри жойлаштириш, суғориш, чиқинди сувларини ташлаш, ва аҳоли ҳудудидаги қор ёмғир сувларини чиқаришни ташкиллаштиришдан иборат. Тоқчилик МФЙ га қарашли ҳудудини тикка режалаштириш лойихаси табиий ер тузилишига боғлиқ шунинг учун

худудни лойиҳаланаётганда айрим кўчалар да табиий ер тузилиши сув оқизмига керак бўлган нишабликни бермайди. Бу ҳолда қурилиш нормаларига асосан қабул қилинган нишаблик сунъий ҳолда келтирилади. Кўчаларда айрим нуқталардан тупроқ қовлаб олиниб, айрим нуқталарига ташланади ва кўзланган нишаблик ҳосил қилинади. Тоқчилик МФЙ га қарашли тикка режалаштиришини яна бир мақсади шуки, бу ерда аҳоли турар жой бинолари ҳовлиларни суғориш ҳам кўзда тутилган. Ҳар бир хонадан эгаси ўз ҳовлисини сув билан суғориш керак. Шунини кўзда тутиб сув ўз оқими билан оқиши йўлга қўйилган. Қишлоқнинг табиий ер тузилиши тинч, шимолдан жанубга томон катта бўлмаган нишабликда пасайиб боради. Бу ерда қорлик ва дўнгликлар йўқ. Фақатгина айрим кўчаларгина бизга керакли бўлган нишабликни бермайди. Шу кўчалардан биттасини қараймиз. Бундай ҳолда биз кўчанинг энг кичик бўйлама қиялиги 0,004 ни табиий нуқталар (қора) айримасига кўпайтириб уларни тенг ярмини катта томонга қуйиб, кичик белги томондан шунга айириб талаб қилинган нишабликка эришамиз.

$$71,6 - 71,2 = 0,4 \quad 200 \times 0,004 = 0,8 \quad 0,8 - 0,4 = 0,4 \quad 0,4 : 2 = 0,2$$

**ТОҚЧИЛИК МҲЙГА ҚАРАШЛИ ҚИШЛОҒИНИ
КЎКАЛАМЗОРЛАШТИРИШ ВА МУҲАНДИСЛИК ТАРМОҚЛАРИ
ХИСОБИ ҚИСМИ**

4.1.Кўкаламзорлаштириш тартиби

Қишлоқни кўкаламзорлаштириш тартиби ҳар хил вазифаларни бажарувчи майдонларга бўлинади.

Булар ичида қуйидагилар энг керакли ҳисобланади.

1. Ҳамма фойдаланадиган ўсимликлар киради, яъни қишлоқ ичидаги ва қишлоқ ташқарисидаги боғлар, дарахтзорлар, хиёбонлар ва кўча атрофида экилган дарахтлар киради.
2. Бу гуруҳга маълум кишилар фойдаланадиган ўсимликлар киради, яъни биринчи гуруҳ ўсимликларга нисбатан бутун қишлоқ аҳолиси фойдалана олмайди, яъни мактаб ҳовлисидаги, ўқув юртлари ҳовлисидаги касалхона, боғча, клуб, маҳалла ҳудудидаги ўсимликларни ўз ичига олади.
3. Бу гуруҳга махсус вазифани бажарувчи ўсимликлар киради, яъни турар-жой доираси билан саноат корхоналари оралиғидаги «ҳимоя йўлаги»дан ўсимликлар шамол эсишдан қум ва қор кўчишидан сувни тоза сақлаш учун экилган дарахтлар киради.

Қишлоқни кўкаламзорлаштириш тартиби қуйидаги меъёрдан фойдаланилади

жадвал

№	Ўсимликлар босқичлари	Қишлоқ 1 кишига 1м ² мўлжалланган меъёри		
		Энг катта	Ўртача	Кичик
1	I-гуруҳ Қишлоқ миқёсидаги истироҳат боғи	8	5	-
2	Маҳаллалар кўкаламзор майдони	5	5	5
3	Кўчалар яшил майдонлари	5	4	3
	Жами фойдаланиладиган ўсимликлар	18	14	8
1	II-гуруҳ Стадион майдонларида	2,6	2,6	2,8

2	Боғча ховлисида	1,2	1,2	1,2
3	Яслилар ховлисида	0,75	0,75	0,75
4	Мактаб ховлисида	3,3	3,3	3,3
5	Соғлиқни сақлаш, касалхоналарда	1,24	1,24	1,24
6	Маданий маиший бинолар ховлисида	0,79	0,79	0,79
7	Ишлаб чиқариш корхоналарида	8	8	8
	Жами фойдаланилган ўсимликлар			
8	III-гурӯҳ Тозаликни химоя қилувчи “химоя йўлаги”	7	7	7
9	Қабристон майдонлари	0,77	0,77	0,77
10	Қишлоқда ҳар-хил вазифани бажарувчи ўсимликлар	5	5	5
	Жами махсус экилган ўсимликлар сони	12,77	12,77	12,77

Тоқчилик МФЙ га қарашли Самарқанд вилояти Нарпай туманида жойлашган. Табиати ўсимликларга жуда бой. Бу ерда қадимий боғлар сақланиб келинмоқда. Тоқчилик МФЙ га қарашли лойхаланаётган ҳудуд боғларга туташиб кетган. Лойихаланган қишлоқдаги ҳар бир оила ўз ховлисига эга.

Дарахт ва буталар сояси инсонни қуёш нуридан сақлайди ва кислородга тўйинтиради. Қишлоқни кўкаламзорлаштиришда юқоридагилар эътиборга олинди.

Дарахтларнинг яна бир ўзига хос хусусияти, улар шамолга қарши энг ишончли химоя воситасидир. Қишлоқда доим шамол эсиб туради. Шамолнинг йўналиши жанубий ғарбдан, шимолий шарққа томон йўналган. Шамол йўлини тузиш мақсадида қишлоқ ҳудудининг атрофига қатор-қатор қилиб чинор, қайроғоч дарахтлари ўтказилган.

Қишлоқни кўкаламзорлаштириш бўйича ишлар ҳажми қуйидаги жадвалда кўрсатилган

№	Кўкалам зорлашти риш тури	Бош муддатда қурилиш лозим бўлган ховлилар номланиши			Умумий фойда ланувчи яшил майдон	Биринчи навбатдаги қурилиш	
		Ўлчов бирлиги	Кўча ва майдон	Жамоат бинолари ховли лари		Кўча ва майдон- лар	Жамоат бинолари ховлилари
1	2	3	4	5	6	7	8

1	Дарахт ўтказиш	Дона/м ³	$\frac{6000}{1620}$	6930	3969	$\frac{684}{185}$	324
2	Кустарник лар ўтказиш	Дона/м ³	$\frac{10000}{1000}$	11550	6160	$\frac{1140}{114}$	540

Берилган маълумотлар: Тоқчилик МФЙ га қарашли қишлоқда қурилаётган болалар ясли боғчасини асосий лойихалаштириш талаб қилинади.

4.2 Қишлоқларни қўкаламзорлаштириш

Ердаги ҳаётни ўсимликлариз тасаввур қилиб бўлмайди. Инсонни ўраб турган муҳитнинг шаклланишида уларнинг аҳамияти жуда юқори ва хилма-хилдир, чунки ўсимликлар санитария-гигиеник вазиятни яхшилаш хоссаларига эгадирлар. Ўтказилган дарахтлар шамол кучини, шовқинни пасайтиради, иссиқлик режимини тартибга солади, ҳавони чангдан ва зарарли саноат чиқиндиларидан, патоген микроорганизмлардан тозалайди ва уни намлантиради, бу эса жуда кўп соғломлаштирувчи аҳамиятга эга. Ўтказилган дарахтлар Қишлоқ-қишлоқлар аҳолисининг дам олиши, оммавий маданий-оқартув тадбирларини, жисмоний тарбия ҳамда соғломлаштириш ишларини ташкил этишнинг энг яхши муҳитдир. Ўтказилган дарахтлар – бу фақат айрим аҳоли турар жойларида яшашнинг санитария-гигиеник шароитларини тубдан ўзгартирашининг асосий усулларида биридир.

Ўсимликлар аҳоли турар жойларини муҳандислик ободонлаштиришда муҳим ўрин эгаллайди. Улар ёрдамида автомагистралларда транспорт ҳаракати тартибга солинади, жарликларга қарши кураш олиб борилади, ён бағирлар, қияликлар мустаҳкамланади, меморация ишлари амалга оширилади.

Кўк ўсимликлар қишлоқ меъморчилигида муҳим аҳамиятга эга. Улар қишлоқ ландшафтининг бойитиш кўпинча эса шакллантиришнинг ажойиб воситаси бўлиб хизмат қилади ва парклар ҳамда боғлар меъморчилиги масалаларини ҳал этишда етакчи ўринни эгалайди. Катта меъморий-режалаштириш ва санитария-гигиеник аҳамияти туфайли дарахтлар қишлоқ ёки қишлоқ мажмуини ташкил этувчи асосий қўшилувчилардир.

4.3.Ўсимликлар ва ҳавонинг ифлосланиши.

Мамлакатимизда ва хорижда ўтказиладиган тадқиқотлар ҳавонинг электрик ҳолатининг муҳим гигиеник аҳамиятини кўрсатади. Ўсимликлар ажратадиган органик моддалар ҳавонинг ионланишига катта таъсир кўрсатади: инсон саломатлиги учун энг қулай бўлган манфий ионларнинг концентрацияси ортади. Иқлимнинг фойдалилик даражаси одатда организмнинг химиявий кучларини оширишга қодир бўлган ҳаводаги манфий ионларнинг миқдори билан белгиланади.

Ҳавонинг энг яхши ионланиши одатда ўрмонда, дарахтларнинг шох-барглари тўшамаси остида, Қишлоқдаги боғ ва паркларда, айниқса аралаш баргли (1 см^2 ҳавода 1283 та энгил ион) ва қарағай баргли ўсимликларда (1 см^3 да 1166 энгил ион) кузатилади. Атмосферанинг ионлар билан тўйинганлиги даражаси жинсларнинг фақат дендрологик таркибинигина эмас, балки кўк ўсимликларнинг ёшига ҳам боғлиқ. Ёш ўсимликларда энгил ионлар концентрацияси эски ўсимликлардагига қараганда юқоридир. Ҳавонинг ионланишини ошириш учун ёғоч ва гули ўсимликлар ажратадиган смолали ва ҳидли ўсимликлар катта аҳамиятга эга. Гулзорлардаги ионланиш қарағай-баргли ўсимликлардагига қараганда ўртача 60% юқори ҳавонинг ионланишига оқ қайин, оддий қарағай, қайин, сибирь систвентица, оддийсирень, америка заранги, биота, ғарб туяси, эман, майда баргли липа; гуллилардан – герань энг қулай таъсир кўрсатади. Манфий ионлар сони ҳавонинг температураси, тупроқнинг, ёритилганлигига тўғридан тўғри боғланишда бўлади, нисбий намлик ва шамол тезлигига тесқари боғланишда бўлади. Ўрмон ўсимликларида шамол тезлигининг камайиши, уларда ионлашган ҳавони тутиб туриш имконини беради.

Бундан, қишлоқларда ва ишчи қишлоқларда кўк ўсимликлар ҳаводаги ион баланси - қўллаб қувватлашда қандай аҳамиятга эга бўлиши кўринади. Шунинг учун ҳозир бу масалани ўрганиш ҳалқаро биоклиматогларнинг ва биомесороглар жамиятининг тадқиқотлар дастурига киритилгани бежиз эмас.

4.4. Шовқинга қарши курашишда ўсимликларнинг аҳамияти.

Транспорт воситалари ва саноат корхоналарининг ишлаши туфайли вужудга келадиган Қишлоқ шовқини инсонлар саломатлигига катта зарар келтиради. Қишлоқдаги шовқин коммунал-маиший ва ишлаб чиқариш характеридаги шовқинлар йиғиндисидан ташкил топади, шунингдек транспорт ҳаракатида юзага келадиган шовқинлар бўлиб, улар инсонга доим таъсир қилади. Ката қишлоқларда уларнинг интенсивлиги йилдан-йилга ортиб бормоқда. Баланс ва узоқ давом этган шовқин асаб тизимини хавсизлантиради, у одамни асабий ва сержаҳл қилади. Шовқин таъсирида пульс ва нафас олиш тезлашади, қон босими ортади. Катта қишлоқларда у инсон умрини бир неча йил қисқартириши мумкин. Санитария меъёрига кўра йиғинди шовқин 40 децибелга тенг. Кейинги 30 йил мобайнида Қишлоқлардаги шовқин меъёридан икки ва ундан ортиқ марта ошиб кетди.

Шовқинга қарши курашишда вертикал бирлашган дарахтлар қаторлари самарали бўлиб, улар ҳимояланаётган объектига нисбатан тўғри жойлашиши лозим. Баргли дарахт турлари 25% шовқинни ютади ва 75% шовқинни қайтаради. Дарахтлар товуш тўлқинлари йўлларини тўсади, шунинг учун интенсив ҳаракатли кўча ўқи бўйича жойлашган ҳиёбон кўча ёқасидаги турар жойларни фақат шовқиндагина ҳимоялаб қолмасдан, балки, агар қатнов йўлидан дарахтлар қатори билан тўсилмаган бўлса, аксинча, уйлардаги шовқинни кучайтиради. Шовқинни пасайтирувчи минтақанинг кенглиги 10м дан кам бўлмаслиги лозим ва бир неча зич қаторлардан ташкил топиши керак.

ТОҚЧИЛИК МФЙ ГА ҚАРАШЛИ ТУМАН АХАМИЯТИДАГИ МАГИСТРАЛ КЎЧАЛАР КИСМИ

5.1. Турар жой кўчалари

Барча турдаги қишлоқ транспортининг жадаллиги ва тезлигининг ортиши билан қишлоқларда транспорт тармоғи учун янгича талаблар қўяди. Катта бўлмаган кварталлардан иборат қишлоқларимизда деярли бир хил шаклда ўтказилган кўча-йўл тармоқлари бугунги кун транспорт талабларига жавоб бера олмайди.

Кўча ва йўл тармоқларини тоифалаштириш транспорт оқимини жадал равишда ўтказиш имконини берувчи шароит яратишга имкон беради. Қуйида қишлоқ кўча ва йўл тармоқларининг тоифалари келтирилади.

Тезкор йўллар-Қишлоқ йўлларининг кўчалардан асосий фарқи, улар асосан очик, қурилиш иншоотлари мавжуд бўлмаган жойлардан ўтказилади. Қурилиш мавжуд жойларда эса йўллар ён атрофдан ажратилади ва улар катта тезликда ҳаракатланадиган транспортларни ўтказиш учун, транзит ҳаракат учун хизмат қилади. Тезюрар йўллар қишлоқ транспортининг артерияси ҳисобланиб, қишлоқ транспортини ташқи кирувчи ва чиқувчи транспорт билан, қишлоқни халқасимон йўллари билан боғлайди.

Енгил автомобиллар учун тезкор йўлларда ҳисобий тезлик 120 км/с ни ташкил этади.

Маҳаллий тураржойлардан тўғридан-тўғри тезкор йўлларга кириш мумкин эмас. Бунинг учун махсус пандуслардан фойдаланилади. Тураржой, тезкор йўллардан махсус кўкаламзор ёрдамида камида 50м масофада ҳимояланади.

Тезкор йўлларда ҳаракат узлуксизлигини таъминлаш учун Қишлоқ ва маҳаллий аҳамиятдаги кўчалар билан кесишмалар турли сатҳларда амалга оширилади. Турли сатҳлардаги кесишмалар ҳам ўз навбатида камида ҳар 800-1000м ораликда бўлиши лозим. Тезкор йўлларда пиёдалар кесишмаси фақатгина турли сатҳларда амалга оширилади.

Тезкор йўлларда транспорт ҳаракатининг тезлиги ўртача 2 мартага ортади, битта ҳаракат полосасининг утказиш қобиляти 2,5-3 мартагача ортиб, ўз навбатида бахтсиз ҳодисалар сони кескин камаяди.

Тезкор йўлларда эгрилик радиуси 3000-5000м бўлиб, 600м дан кам бўлмаслиги керак.

Энг катта бўйлама қиялик 4% ни ташкил этиши лозим.

Умум қишлоқ аҳамиятидаги магистрал кўчалар-Қишлоқларда асосий ҳаракат тизимини ташкил қилади. Бундай кўчалар энг қисқа масофалар орқали умум қишлоқ миқёсидаги объектларни: тураржой туманларини саноат зоналари билан ва бошқа хизмат жойлари, дам олиш масканлари, умум қишлоқ марказлари билан ўзаро боғлайди.

Умум қишлоқ аҳамиятидаги магистрал кўчалар асосий тураржой туманлари қишлоқ маркази орқали ташқи транспорт (темирйўл, автовокзаллар ва аэропорт) билан ва тезкор йўллар билан боғлайди.

Умум қишлоқ аҳамиятидаги магистрал кўчаларда қатнов қисмининг ўқларига нисбатан эгрилик радиуси 400м бўлиб, энг катта бўйлама қиялик 5% ни ташкил этади. Тоғли ва қийин шароитли жойларда, реконструкция қилинаётган Қишлоқларда бўйлама қиялик 6% гача бўлиши мумкин.

Умумқишлоқ аҳамиятидаги магистрал кўчаларда ҳисобий тезлик 80-100 км/с ни ташкил этади.

Ҳаракати бошқариладиган умумқишлоқ миқёсидаги магистрал кўчаларда чорраҳалар орасидаги масофа камида 500м бўлиши лозим. Умумқишлоқ аҳамиятидаги магистрал кўчаларга туман миқёсидаги ёки маҳаллий кўчаларнинг қўшилган жойлари орасидаги масофалар ҳам камида 300-500м ни ташкил этади.

Туман аҳамиятидаги магистрал кўчалар-қишлоқнинг иккита ёки ундан ортиқ тураржой туманларини, саноат зоналари гуруҳларини ёки алоҳидаги корхонани бир нечта тураржой туманлари билан ёки маҳаллий дам олиш зоналари билан боғлайди.

Туман аҳамиятидаги магистрал кўчалар соатига 300дан 1500 гача автомобилларни утказиш қобиляти билан характерланади.

Туман аҳамиятидаги магистрал кўчалар яна тураржой туманларини Қишлоқ аҳамиятидги магистраллар билан ёки бевосита саноат туманлари билан боғлаш учун лойиҳаланади.

Туман аҳамиятидаги магистрал кўчаларда қатнов қисмининг ўқларига нисбатан эгрилик радиуси 250 м бўлиб, энг катта бўйлама қиялик 6% ни ташкил этади. Туман аҳамиятидаги магистрал кўчаларда ҳисобий тезлик 80 км/с ни ташкил этади.

*Юк транспорти ҳаракати учун йўлла-*Юк транспорти ҳаракати учун йўллар, саноат ва қурилиш юklarини ташишга мўлжалланган бўлиб, тураржой зоналаридан ташқарида ўтказилади. Бошқа турдаги кўча ва йўллар билан битта сатҳда кесишиб, асосан, саноат зоналарида, коммунал-омборхона ҳудудларидан ўтказилади. Тураржой зоналарида, юк транспорти ҳаракати учун йўллар тураржойни кесиб ўтмасдан, аксарият ҳолларда айланма йўллар билан, темир йўлларга параллел ҳолатда ўтказилади.

Тоқчилик МФЙ га қарашли ва тураржой ҳудудларини қишлоқни магистраллари билан боғлашда транспорт ва пиёдалар учун хизмат қилади.

Тураржой кўчаларида ҳаракат ҳажми 100-200 авто/соатга тенг. Одатда бундай кўчаларда жамоат транспорти ҳаракати йўлга қуйилмайди.

Тураржой кўчаларида қатнов қисмининг ўқларига нисбатан эгрилик радиуси 125м бўлиб, энг катта бўйлама қиялик 8% (тоғли ҳудудларда 10%) ни ташкил этади. Бундай кўчаларда ҳисобий тезлик 60 км/с ни ташкил этади.

Тураржой кўчаларига алоҳидаги ёки тураржой бинолари гуруҳига олиб борувчи ички йўлаклар бевосита қушилади.

Ички йўлаклар тураржой ҳудуди ичида лойиҳаланиб, алоҳидаги ёки бинолар гуруҳига хизмат қилади. Одатда улар туман миқёсидаги магистрал кўчага ёки тураржой кўчаларига бориб уланади. Саноат туманларида улар орқали алоҳидаги объектларга борилади.

Ички йўлакларда қатнов қисмининг ўқларига нисбатан эгрилик радиуси 30м бўлиб, энг катта бўйлама қиялик 8% (тоғли ҳудудларда 10%) ни ташкил этади. Бундай кўчаларда ҳисобий тезлик 30 км/с дан ошмаслиги лозим.

5.2. Пиёдалар йўллари.

Пиёдалар йўллари пункитда, тураржой худудларида, истирохат боғларида, ўрмон типидаги истирохат боғларида, дам олиш масканларида, кўргазмаларда, спорт мажмуаларида ва бошқа пиёдалар тўпланадиган жойларда лойиҳаланди.

Сўнги йилларда, қишлоқсозликда пиёдалар йўллари транспорт ҳаракатидан имкони борица ҳимояланмокда.

Пиёдалар йўлларини, пиёдалар йўлкалари (тротуарлар) каби қатнов қисми бўйлаб эмас, балки эркин равишда, маданий-маиший марказларга, жамоат транспорти бектларига, махсус аллеяларга, пиёдалар учун ажратилган кўчаларга чиқадиған қилиб лойиҳалаш таклиф этилади.

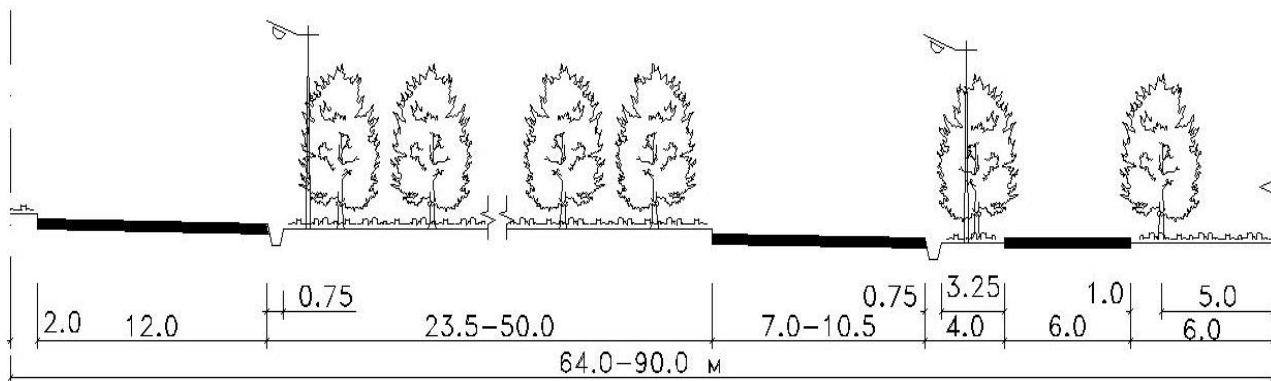
Пиёдалар йўллари ва йўлаклари учун максимал бўйлама нишаблик 8% ни ташкил этади.

Тоқчилик МФЙ га қарашли қишлоқнинг бош режасини қуришда, турли тоифадаги кўча ва йўллар ўзаро битта поғона кетма-кетликда боғланиш тамоилига амал қилинади, яъни ички йўлақлар тураржой ёки туман аҳамиятидаги магистрал кўчаларга, улар ўз навбатида Қишлоқ аҳамиятидаги магистрал кўчаларга, улар эса тезкор ёки ташқи йўлларга уланиши лозим.

Юқорида келтирилган, тоифалаштирилган кўча ва йўллардан ташқари, қишлоқсозликда махсус кўчалар ҳам лойиҳаланади.

Асосий кўчалар - умумқишлоқ марказидаги асосий жамоат марказларига, савдо ва томоша муассасаларига, байрам кунларида аҳолини сайрга чиқиши учун ажратилган жойлар учун лойиҳаланиб, унда рельсли ва юк транспорти ҳаракати лойиҳаланмайди. Бундай кўчалар маъмурий, жамоат бинолари билан, йирик савдо ва томоша муассасалари билан, кўргазма павильонлари, театрлар, турли клублар ва музей объектлари билан чегараланади.

Аҳоли кўп йиғиладиган катта бинолар атрофида, қишлоқ йўловчи транспортлари учун бекатлар қулай жойлаштирилиши лозим. Асосий кўчалар атрофида кириб-чиқиш атрофдаги магистралларга ҳалақит бермайдиган вазиятда енгил автомобиллар учун тўхтаб туриш майдонлари ажратилиши лозим.

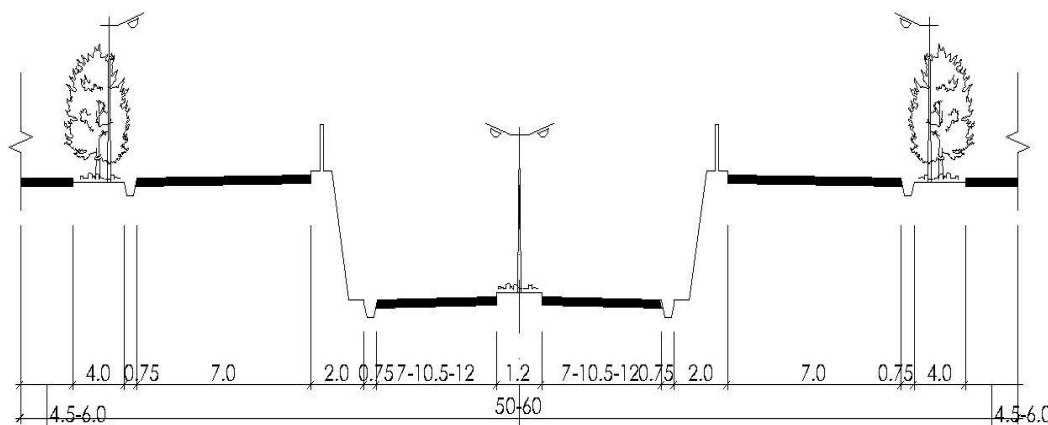

Қишлоқ тезкор йўлларининг кўндаланг кесими (йўлнинг ярми кўрсатилган).

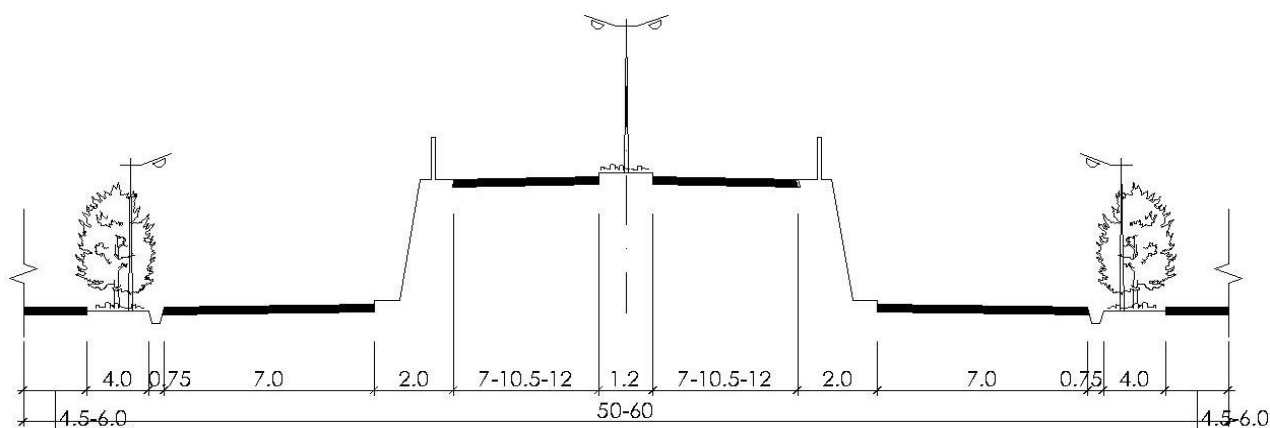
Агарда тураржойлар бир томонлама бўлса, тезкор йўллар эгаллайдиган ҳудуднинг кенглиги 80-105 м гача камаяди. Тезкор йўллар бошқа тоифадаги кўчалар билан кесишганда, тезкор йўлларни 3-5м чуқурликда утказилиши мақсадга мувофиқдир. Бунда чуқурликнинг деворлари бир вақтнинг ўзида шовқиндан ҳимояловчи экран вазифасини бажаради.

Маҳаллий кўчалардан тезкор йўлга қўшилиш ёки ундан чиқиш учун махсус ёнлама пандуслар қурилади. Пандуслар, қияликлар билан биргаликда чуқурликдан ўтувчи тезкор йўлларнинг умумий кенглиги 110-130м ни ташкил қилади.

Узлуксиз ҳаракатдаги умумқишлоқ миқёсидаги магистрал кўчалар ҳам бошқа кўча ва йўллар билан турли сатҳларда лойиҳалаштирилиб, умумий кенглиги 55-73м ни ташкил этади.

Ҳаракати узлуксиз Қишлоқ магистрал кўчаларининг кўндаланг кесими (тоннел олдида).

Ҳаракати узлуксиз Қишлоқ магистрал кўчаларининг кўндаланг кесими (эстакада олдиди).

Ҳаракати бошқариладиган умумқишлоқ миқёсидаги магистрал кўчаларда чорраҳалар орасидаги масофа камида 500 м бўлиши лозим. УмумҚишлоқ миқёсидаги магистрал кўчаларга туман миқёсидаги ёки маҳаллий кўчаларнинг кушилган жойлари орасидаги масофалар ҳам камида 300-500 м ни ташкил этади.

Ҳаракати бошқариладиган умумқишлоқ миқёсидаги магистрал кўчалар улкан Қишлоқларда одатда 50-60 м ни ташкил этади. Агар бу кўчага қатнов қисми 6 м бўлган, яшил полосалари билан биргаликда маҳаллий кўчалар ҳам параллел ҳолатда лойиҳаланса, бундай кўчанинг кенглиги 70-80 мни ташкил этади.

Пиёдалар йўлчалари (тротуарлар)-Пиёда йўлларининг ўлчамлари пиёдалар оқимининг жадаллигига қараб аниқланади. Пиёдалар йўлида битта йўлакнинг ўтказиш қобилияти 600÷1000 пиёда/соат. Битта йўлакнинг эни эса 0,75 м қабул қилинган.

Қишлоқсозлик меъёрларига кўра пиёдалар йўлларининг эни қуйидагича бўлади:

- Қишлоқ аҳамиятидаги магистрал кўчаларда 4,5÷7,5м;
- туман аҳамиятидаги магистрал кўчаларда 3,0м;
- маҳаллий кўчаларда 2,25м;
- ички йўлакларда ва саноат зоналаридаги йўлларда 1,5м.

Агарда тротуарларда ташқи ёритиш чироқлари, троллейбус устунлари куйиладиган бўлса, мос равишда унинг кенглиги 0,5-1,2м гача кенгайтирилади.

Баъзи зарурий ҳолларда пиёдалар йўлининг эни кенгайтирилиши мумкин. Бу эса кўкаламзор ҳимоя полосалари ҳисобига амалга оширилади.

Пиёдалар йўллари ҳисобидан турли киосклар, дўкон ва бошқа турдаги иншоотлар қурилиши таъқиқланади.

Пиёдалар йўллари қопламаси мустаҳкам ва текис бўлиши, лекин сирпанчик бўлмаслиги лозим. Кўча-йўл тармоғи қопламасидан фарқли ўларок, пиёдалар йўллари қопламасига кетадиган ҳаражат анча камдир.

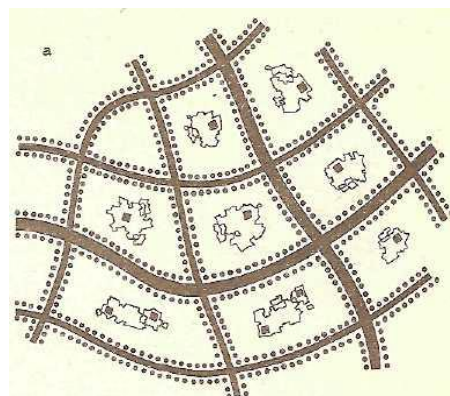
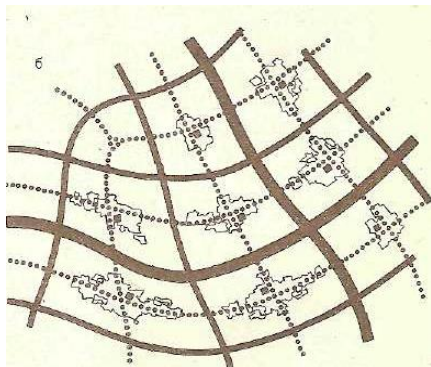
Пиёдалар йўлларида максимал бўйлама қиялик 6%ни ташкил этади.

Пиёдалар оқими катталиги кўчада қандай объектлар қурилганлигига ҳам боғлиқдир. Масалан, оммавий қатнов объектлари олдида 7,5м (максимал кенглик) ни ташкил этса, витриналар ёнида унга яна 1 метр қушилади.

Тротуарлар кўчанинг қатнов қисмидан 15см баландликда лойиҳаланиб, чегараловчи тошлар билан ажратилиб, қатнов қисми томонга 1,0-1,5% нишабликда қурилади.

Қишлоқ (қишлоқ) ички йўллари- Тоқчилик МФЙга қарашли, тураржой ҳудуди ва саноат туманларидаги ички кўча ва йўллар – бинолар гуруҳига ёки алоҳидаги бино ва иншоотларга, маданий- маиший объектларга, дўкон, мактаб, боғчаларга, хўжалик майдонларига, ёнғинга қарши гидрантлар ва бошқа хўжалик ва ҳавфсизлик хизматлари объектларига хизмат қилади.

Ички йўлларни лойиҳалашнинг асосий техник меъёрлари уларнинг аҳамияти ва ундаги тезликни 30 км/с га мўлжалланади.

Алоҳидаги бино ёки иншоотга, хўжалик майдонига бир томонлама ҳаракатда қатнов қисми 3,5м қабул қилинади. Кўп қаватли тураржой бинолари гуруҳига икки томонлама ҳаракатда қатнов қисми 5,5м қабул қилинади.

3,5м ли ички кўчаларда ҳар 100м да эни қатнов қисми билан биргаликда 6м, узунлиги 5м бўлган ўтказиш майдонлари мўлжалланади. Ички кўчаларнинг узунлиги 50м дан ошиб кетмаслиги керак, бу нарса уйларга автомобилларни келишини ва уларни аҳоли пункти ичидаги ҳаракатини кўпайтириб юборади.

Тоқчилик МФЙ га қарашли аҳоли пункти ичига кирувчи йўлакларнинг бири-биридан оралиғи 300м дан ошмаслиги лозим, мураккаб периметриал режалаштиришда эса 180м дан ошмаслиги керак. Ички йўлаклар сиртида энг кичик ҳисобий кўриниш даражаси 40м ва қарама-қарши автомобил учун камида 80м. бўйлама нишаблик 80 %о дан ошмаслиги лозим. Тротуарларда - 60%о, майдонларда - 30 %о, автомобиллар сақлаш жойида - 20%о. Алоҳидаги қийин шароитли ҳолатларда бўйлама киялик 100%о гача оширилиш мумкин.

ТОҚЧИЛИК МФЙГА ҚАРАШЛИ АХОЛИ ПУНКИТИНИ МУҲАНДИСЛИК ТАРМОҚЛАРИ БИЛАН ТАЪМИНЛАШ ҚИСМИ

6.1. Ичимлик суви билан таъминлаш

Тақсимловчи регулятор орқали сув кўча ариқларига ва улар орқали ховлиларга берилади.

Ховлилар ҳисобидан суғориш тармоғи қуйидаги майдонларни суғориш учун ишлатилади:

1. Яшил майдонларни суғориш.
2. Турар жой ва жамоат бинолари ховлиларини суғориш.
3. Кўча атрофидаги майдонларни суғориш.
4. Хужалик учун.
5. Сув хавзаларини тулдириш учун

Талаб қилинган, суғориш учун сарф бўладиган сув миқдори, суғориладиган майдон юзасига ва суғориш меъёрига ҳисобланади:

1. Жамоат ва турар-жой бинолари ховлилар учун – 50%
2. Умумий фойдаланилувчи яшил майдонлар учун -100%
3. Кўча ва майдонларни суғориш учун -25%
4. Хўжалик учун -5%
5. Ишлаб чиқариш доираси учун -25%
6. Умумий суғориладиган майдон – 101,87 га

Ариқлар кўчалардан ўтиш жойларида ва чорраҳаларда темир-бетон қувурлар орқали, йўлакчалари остида эса асбестцемент қувурлар билан туташтирилган.

Аҳоли пункти учун талаб қилинган сув сарфи

1. Жамоат ва турар-жой бинолари ховлилари, яшил майдонлари суғориш учун сарф бўладиган сув қуйидаги формула орқали ҳисобланади.

$$Q_{ар} = \frac{N_{сўғ.} J}{k}, \text{ л/сек}$$

$Q_{ар}$ - Сув сарфи л/сек

$N_{ар}$ - Суғориладиган майдон, га

J -Суғориш гидромодули = 0,65 м/сек

К-Тармоқнинг фойдалиниш коэффициенти = 0,8

2. Кўча ва майдонларни суғориш $Q=q \times w$

Q Сув сарфи

q Суғориладиган майдон

w Кўча учун суғориш модули 1 м майдон учун суткасига 4 л/сек

Қишлоқни ичимлик суви билан таъминлаш - Самарқанд вилояти Нарпай туманидаги Тоқчилик МФЙга қарашли аҳоли пунктини ичимлик суви билан ва чиқинди сувларини ташлаш лойихаси қуйидагилардан иборат. Аввалдан мавжуд бўлган қудуқ ва ичимлик суви тармоқлари лойиҳаланаётган қишлоқ талабларини қондира олмайди.

Шуни ҳисобга олган ҳолда янги ичимлик суви тармоқлари лойихаси бажарилиши керак.

Тоқчилик МФЙга қарашли аҳоли пункти бош режасини, уни келгусида ривожланишини ҳисобга олган ҳолда, қуйидаги ечим қабул қилинди:

Қишлоқнинг шимолий-ғарбида алоҳида қудуқлар қозиш, сув йиғиш иншооти ўрнатиш.

Санитар-химоя доирасини яратиш, сув билан таъминлаш иншоотини қуриш ва сув тармоқларини ўтказиш ишлари кўзда тутилган.

Талаб қилинган ичимлик суви меъёри ва сув сарфи ҳисоби.

Сувга бўлган эҳтиёж қуйидагилардан иборат.

-кундалик эҳтиёж учун, ишлаб чиқаришга, ёнғинга қарши гидрантлар учун керак бўлган сув сарфи СНИП оракали лойиҳалаштирилган.

Ўт учуриш учун сув сарфи қишлоқ учун ташки ут учуриш автомобиллар ёрдамида бажарилади. Ёнғинга қарши гидронтлар сув қудуқларига ўрнатилади. Ташқаридан ёнғинни учуриш учун 10 л/сек сув сарфи талаб қилинади. Ёнгин сони 1 марта паст босимли тармоққа уланган.

№	Номланиши	Ўлчов бирлиги	айланаси	I-навбатда	II-навбатда
1	2	3	4	5	6
1.	65 метр чуқурликдаги қудуқ жихози билан	дона	-	3	-

2.	ЭЛБЮ-63-65 22 КВТ кувватга эга булган насос станцияси	дона	-	4	-
3.	20 метр узунликдаги тиндиргич	дона	-	3	-
4.	Кудук устига урнатилган на сос ва бактериологик тоза лаш ускунаси т.п. 901-2-46	дона	-	3	-
5.	50 м сигимли сув босими хо сил килиш учун урнатилган башня т.п 001-21-46	Дона	-	1	-
6.	Режа асосидаги 60х60 кенг ликдаги курикланадиган са нитар доираси кукаламзор лаштириш билан биргалик да, атрофи тусилган 2,5 м ба ландликда	Га	-	0,36	-
7.	Коровулхона 6,0х4,5м	дона	-	1	-
8.	Сув утказиш кувури чуяндан диаметри 100мм.	П.м	100	10600	2040
9.	50 ммли сув утказиш кувури, чуяндан	П.м	50	2070	11730

№	Номланиши	Улчов бирлиги	Микдори
1.	2	3	4
1.	Истеъмолчилар талаб килган кувват	КВТ	2705,56
2.	Электр токининг энинг куп сарф булиши: а)кундузги б)кечки	КВА -----	858,79 1522,9
3.	Трансформатор куввати	КВА	1504,13
4.	Подстанция сони	дона	8
5.	Урнатилган трансформаторлар сони ва куввати	Дона/КВА	8/2120
6.	Кувват коэффиценти: а)кундузги б)кечки		0,85 0,93
7.	Тармокнинг кучланиши: юкори куйи	кв кв	10 0,4
8.	Юкори зурикишнинг ишлатилмаган йиллик соатлар сони	соат	3000

6.2.Электр тармоклари манбаи ва электр тармоклари схемаси

Электр тармоклари манбаи ва электр тармоклари схемаси қишлоқ электр тармоклари 35/10-квт кучланишига мулжалланган. Лойихаланган электр истеъмолчилари электр таъминоти бўйича III-категорияли, маданий маиший бинолар учун 2 категориялидир. 2 категорияли электр истеъмолчилари учун ҳаво линиялари икки марта маҳкамланган утказгичлар ёрдамида лойихаланади. 3 категорияли ҳаво линиялари 380/220В кучланиш учун ишлатилади. Қишлоқни бутунлай объектлари учун ЛЭП-10 кв юқори кучланишли электр линияси орқали берилади.

Ҳисобий нагрузка 0,4 кв трансформаторлар подстанция учун.

$$P_y = 733,75 \text{ кВт}$$

$$S_{\max \text{ кун}} = 56,12 + 35,4 + 3,3 = 94,82 \text{ КВА}$$

$$S_{\max \text{ кеч}} = 186,7 + 67,6 + 3,3 + 11,25 = 268,85 \text{ КВА}$$

КТПП-В 630-2 турдаги трансформатор подстанцияси қабул қилинди қуввати 400 КВА.

1.	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	Т II-2 Турар жой бинолари	147	517,8	155,24	0,4	517,8	0,4	62,13	207,12
2	50 уринли болалар боғчаси	1	35,6	21,4	0,85	14,27	0,85	36,38	24,25
3	140 уринли болалар боғчаси	1	35,6	21,4		14,27			
4	Ташкарини ёритиш	75	11,25			11,25	1		11,25
	Жами:		600,25	98,14		557,79		98,51	242,65

Электр кучланишлари ҳисоби 0,4 квли кичик станциялар учун ва трансформатор қувватини танлаш

№	Номлани ши	микдори	Қўйилган қувват	Эл. юқори нагрузка КВА				Ҳисобий кВА нагрузка	
				Кун-	К-о	Кеч-	К-о	кундуз	кечки

			квт	дузги		ки		ги	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
ТП – I									
1	Турар жой бинолари	159	535,5	160,65	0,35	535,1	0,35	56,12	186,7
2	Ташқарини ёритиш	75	11,25	-		11,25	1		11,25
	ЖАМИ:	234	546,75	160,65	0,35	546,3 7	1,35	56,12	197,95

Ҳисобий нагрузка 0,4 кв.ли трансформатор станциясида:

$$P_y = 600,25 \text{ кВт} \quad S_{\text{мак.кун}} = 62,13 + 24,2 = 86,33 \text{ кВа}$$

$$S_{\text{мак.кеч}} = 207,12 + 15,7 + 11,25 = 234,07 \text{ кВа}$$

КТПП - В - 630-2 Трансформатор подстанциясини 250 кВа қувватга эга трансформатор билан қабул қиламиз.

Трансформатор подстанцияларини танлаш - Трансформаторларнинг жойлашган ўрни ва сони истеъмолчиларнинг талаб қилган электр энергиясига, уларга тарқатувчи тармоқнинг қулайлигига боғлиқ. Подстанциялар алоҳида ва комплект ҳолда қабул қилинган КТПП, КТП.

ЛЭП 10 кВ линияси учун конструктив маълумотнома-Ҳаво орқали ўтувчи ЛЭП 10 кВ линияси таянчлари ёғочдан 3-407-49 га асосланиб қабул қилинган. ЛЭП – 10кВ линияси 3 фазали ва яланғоч ўтказгичдан иборат. Ўтказгич токни яхши ўтказишга ва кучланишни йўқотишга текширилган.

Паст вольтли ҳаво орқали ўтувчи тармоқ- 380\220 вольтли электр тармоқлари трансформатордан керакли бўлган истеъмолчилар ўртасидан ўтган бўлиб, талаб қилинган қувватни ҳаво орқали ўтувчи линия алюминийли ўтказгичлардан А-16÷А-50 маркада ёғоч таянчларга осилган ҳолда лойиҳаланган.

Ташиқ ёритиш ускуналари-Ташқарини ёритиш учун ёғоч таянчларга осилган цоколь лампаларидан фойдаланилади. Бу лампалар паст вольтли таянчларга ўрнатилади. Асосий кўчаларни ёритиш, парк, мактаб, болалар боғчаларини ва маъмурий биноларни ёритиш люминесцентли лампали ёритгичлар ёрдамида амалга оширилган.

Электр таъминоти бўйича ишлар ҳажми

жадвал

№	Номланиши	маркаси	Ўлчов бирлиги	Микдори		
				ҳаммаси	Биринчи навбатда	Бош муддатда
				Яшаш ва маданий-маиший доира	Яшаш ва маданий-маиший доира	Ишлаб чиқариш доираси
1	2	3	4	5	6	7
1	10 кв ли ҳаво линиясини тортиш	-	Км	10,6	5,0	0,7
2	0,4 кв ли ҳаво линиясини тортиш		Км	18,0	13,2	2,5
3	250 кВа қувватли трансформатор ва трансформатор подстанцияси	КТПП-В-630-2	Дона	4	3	1
4	160 кВа қувватли трансформатор ва трансформатор подстанцияси	КТП-160	Дона	2	2	19

6.3.Қишлоқ (қишлоқ) ҳудудларини ёритиш

Тоқчилик МФЙга қарашли аҳоли пункти кўчаларни ёритиш аҳоли пункти ободончилиги муҳим тадбирларидан бири ҳисобланади. Равшан сунъий ёритиш, ёруғлик рекламалари, ҳар хил тоблolar, экранлар ва кўрсаткичлар, биноларни ёритиш ва фаввораларни ёритиш ҳам замонавий аҳоли пунктининг тараққиёти натижасидир.

Шунга қарамай кўчалар ва майдонларни сунъий ёритишнинг муҳим вазифаси куннинг қоронғи пайтларида транспорт ва пиёдаларнинг ҳаракатланиш хавфсизлигини таъминлашдан иборатдир. Турли хил кўрсаткичлар ва ёруғлик сигнализациялари ҳам ана шу мақсад учун хизмат қилади.

Тоқчилик МФЙга қарашли, аҳоли пунктида ўтиш йўллари ва аҳоли юрадиган йўллар, кўп қаватли уйларга кириш жойлари, ҳамда болалар майдонлари, спорт майдонлари ва бошқалар ёритиб турилади.

Бундан ташқари ташқи сунъий ёритиш, биноларни, ҳайкалларни, фаввораларни ёритиш, ёруғлик рекламалари кечки қишлоқнинг маълум бир меъморий-бадий образини ташкил қилади, қишлоқ кўчалари ва майдонларининг шунингдек, айрим бинолар ва иншоотларнинг фазовий тузилишини очиқ беришга ёрдам қилади, бунда сунъий ёритиш хитойлик талабаларга ҳам жавоб бериш керак: кундузги бу барча қурилмаларнинг ташқи кўринишига боғлиқ бўлса, кечқурун эса ёритиш ёрдамида вужудга келтириладиган аҳоли пункти манзарасига боғлиқ бўлади. қишлоқ ҳудудлари иншоотларини қуриш ва фойдаланиш етарли даражада тежамли бўлиши керак.

Тоқчилик МФЙга қарашли аҳоли яшаш ҳудуди кечқурун ва кечаси микротендаги тротуарлардан, пиёдалар ҳиёбонларидан, боғбон фойдаланувчи аҳоли учун қулай шароит яратиш мақсадида ёритилади. Шулар билан бир вақтда Тоқчилик МФЙга қарашли аҳоли ҳудуди ичидаги ўтиш йўллари бўйлаб автомобилларнинг ҳаракатланиш ҳавфсизлиги таъминланади. Тоқчилик МФЙга қарашли аҳоли ҳудуди ичидаги ўтиш йўллари, тротуарлар, пиёдалар ҳиёбонларининг ёритилиш катта транспорт аҳамиятига эга бўлган кўчалар ва йўллар учун замонавий техник шароитлар билан қабул қилингани каби равшанлиги бўйича эмас, балки улар сиртининг горизонтал ёритилганлиги бўйича меъёрланади. Тоқчилик МФЙга қарашли аҳоли ҳудудидаги уйлар гуруҳига, мактабларга, болалар боғчалари ва яслиларига, магазинларга, гаражларга олиб борадиган ўтиш йўллари, шунингдек, болалар боғчалари ва яслилар, мактаблар, магазинлар, ошхоналар ва бошқа маданий-маиший хизмат кўрсатиш муассасалари ҳамда аҳоли яшаш ҳудудидан чиқиш учун олиб борадиган пиёдалар йўллари ва ҳиёбонлар ёритилади. Биноларнинг бевосита фасади бўйлаб жойлашган пиёдалар йўлаклари ва тротуарлар одатда бинога кираверишда ўрнатилган ёриткичлар билан ёритилади. ҳудуддаги боғларни тожга ўхшаш ёриткичлар билан ёритиш мақсадга мувофиқ, бунда фонарларни шундай жойлаштириш керакки, қоронғи тушганда ёриткичлар

ёруғлиги боғчага краверишда ва унинг асосий қисмларида катталар дам оладиган майдончаларда, болалар ўйнайдиган майдончаларда ва жисмоний машқлар бажариладиган майдончаларда яхши кўриниш имкониятлари яратилди. Аҳоли яшаш жойларида ёриткичларни жойлаштиришда шунга ҳам эътиборни қаратиш керак, улардан тушаётган ёруғлик турар жойларнинг деразаларидан ичкарига тушиб аҳолини безовта қилмасин. Ўтиш йўллари бурилмаларида фонарлар (ёриткичлар) махсус машиналарнинг ўтиб кетишига ҳалал бермаслиги керак.

ҲАЁТИЙ ФАОЛИЯТ ХАВФСИЗЛИГИ ВА МЕҲНАТ МУҲОФАЗАСИ ҚИСМИ

Тоқчилик МФЙга қарашли аҳоли пункти қурилишида бахтсиз ходисанинг оғир енгиллиги ва оқибатини ҳисобга олиб тўрт хил жавобгарлик чора тадбирлари белгиланган:

1. Маъмурий жавобгарлик
2. Жиноий жавобгарлик
3. Моддий жавобгарлик

Ҳамма вазирликлар, бошқармалар ва саноат корхоналарида меҳнат қонуниятларининг аниқ бажарилишини олий ташкилот Ўзбекистон Республикаси прокуратураси кузатиб боради. Прокуратура ташкилотлари қонунларнинг бузилмаслигини режа асосида меҳнаткашларнинг арзи ёки корхона ва айрим шахсларнинг маълумотлари асосида меҳнатни муҳофаза қилиш талабларининг қандай бажарилаётганлигини текшириш йўли билан амалга оширилади.

Меҳнатни муҳофаза қилишнинг махсус давлат назорат органларига қуйидагилар киради:

1. Саноатда хавфсиз иш олиб бориш ва тоғ ишлари хавфсизлиги техник давлат назорати
2. Давлат санитар назорати
3. Давлат энергетика назорати
4. Давлат ёнғин хавфсизлиги назорати
5. Табиатни муҳофаза қилиш давлат назорати
6. Сув ва сув манбаларининг тозаллигини ҳимоялаш давлат назорати
7. Жамоат назорати

Тоқчилик МФЙга қарашли аҳоли ҳудудиди урилиш натижасида лат ейиш терининг кесилиши, суяк синиши ва чиқиши, инсон ҳаёти фаолияти бузилишига олиб келадиган бошқа чекланишлар жароҳатланишига мисол бўлади.

Мустақил Ўзбекистон Республикасининг ривожланиши шароитида атроф-муҳитни муҳофаза қилиш, табиий бойликлардан оқилона фойдаланиш,

замонавий долзарб муаммолардан бирига айланади. Бунинг учун давлатимиз миллий хавфсизлик ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш муаммолари билан бевосита боғлиқ бўлишини И.А.Каримовнинг “Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид” асарида чуқур таҳлил қилган.

7.1.Қурилишда меҳнат шароити муаммолари

Хавфсизлик талаб ва қоидаларига риоя қилмасликка, санитария ва гигиена меъёрларининг, ҳамда меҳнат интизомининг бузилиши, иш жойлари, жароҳатланиши, захарланиш ва касб касалликларини келиб чиқишига сабаб бўлади.

Шикастланишга бахтсиз ҳолат дейилади. Бахтсиз ҳодисалар ишлаб чиқариш билан боғланган ва боғланмаган бўлиши мумкин. Ишлаб чиқариш билан боғланган ҳодисаларга қурувчининг иш жойида ёки шу корхона билан боғлиқ ишлар бажараётганда олган шикастланишлари киради.

Шикастланганлиги учун иш ҳақи фақат ишлаб чиқариш билан боғланган бахтсиз ҳодисаларгагина корхона ҳисобидан тўланади. Касб касалликлари деб, қурувчининг меҳнат фаолияти билан боғлиқ бўлган хасталиклар ва захарланишларга айтилади ва улар қониқарсиз иш шароитида вужудга келади.

Касб касалликлари, шамоллаш, жисмоний зўриқиш ва санитария талабларига зид шароитларда узоқ меҳнат қилиниши натижасида содир бўлса захарланиш қисқа вақт ичида тери, нафас олиш йўллари ва баъзан овқат ҳазм қилиш органлари орқали кириб қолган захарли моддалар таъсиридан вужудга келади.

7.2.Бахтсиз ҳодисаларни расмийлаштириш ва уларнинг сабабларини ўрганиш

Одатда, ишлаб чиқариш билан боғлиқ ҳамма бахтсиз ҳодисалар касабга уюшмаси томонидан текширилиб тасдиқлангандан сўнг расмийлаштирилади. Ишлаб чиқариш билан боғлиқ бўлган бахтсиз ҳодисалар корхона ҳудудида, ундан ташқарида, иш вақтида ишлаш олдидан ёки ишдан кейин бўлишидан қатъий назар текширилиши зарур.

Бахтсиз ҳодиса натижасида агар ишчи бир ёки икки кун меҳнат қобилиятини йўқотган бўлса, воқеани аниқлаш лозим, лекин акт ёзиб

расмийлаштириш шарт эмас. Қурилиш бошлиғи, хавфсизлик техникаси инженери ва жамоа инспектори қўл қўйган қайдномани тасдиқлаш учун бош муҳандисга тақдим қилади.

Расмийлаштирилган қайдноманинг бир нусхаси қурилишда қолади, иккинчи нусхаси касаба ташкилотига ва учинчи нусхаси соҳа Марказий касаба уюшмаси техник инспекторига берилади. Асосий нусхаси эса юқори қурилиш бошқармасига юборилади.

Бахтсиз ҳодисаларнинг текшириш материаллари юқори ташкилотларда ва касаба уюшмасининг ташкилотларида кўриб чиқилади. Бахтсиз ҳодисалар тўғрисида корхона бош муҳандиси юқори ташкилотга ёзма ҳисобот беради. Марказий касаба қўмитаси инспектори раислигида, қурилиш ташкилотлари мутасадди муҳандислари, туман ички ишлар органидан вакил қуйи ва юқори қурилиш ташкилотлари хавфсизлик бўлимларидан вакиллар тиббиёт вакиллари ҳамда бошқарма бош муҳандиси ва қурилишда моддий жавобган муҳандислар иштирокида тафтиш комиссияси ўтказилади.

Бу қайдномада жабрланган ишчи ҳақида батафсил маълумот бериш билан бирга, иш шароити, фожеа сабаблари, бахтсизлик оқибати муфассал баён этилади. Бу текширув натижасига асосланиб корхона раҳбари бахтсизлик сабабларини бартараф этиш мақсадида буйруқ чиқаради ва жавобгар шахсларни тайинлайди.

7.3.Қурилишда меҳнат шароити ва бахтсиз ҳодисаларни таҳлил қилиш усуллари

Тоқчилик МФЙга қарашли ҳудудида жисмоний меҳнат жараёнида инсон меҳнат қуроли ёрдамида бирор-бир жисмга таъсир этиш йўли билан унинг шаклини ва моҳиятини ўзгартиришга эришади. Шу меҳнатнинг самараси меҳнат қуроли ва ишчининг моҳирлигидан ташқари яна иш жойининг ҳарорати ва ёритилганлиги, озода ва саранжомлиги, ҳавонинг мусаффолиги ва шовқин-суроннинг йўқлиги ва шунга ўхшаш бир қатор омилларга боғлиқки, буларнинг ҳаммаси биргаликда меҳнат шароитини ифодалайди.

Меҳнат шароити деб, инсоннинг меҳнат давомида соғлигига ва иш фаолиятига таъсир қила оладиган ишлаб чиқариш омиллари йиғиндисига айтилади.

Шу меҳнат шароити омилларидан келиб чиққан ҳолда ишлаб чиқаришда содир бўладиган бахтсиз ҳодисаларнинг сабабларини шартли равишда олтига гуруҳга бўлиш тавсия қилинади.

1.Ташкилий сабабларга хавфсизлик қоидаларини ўргатиш ва тушунтиришларни ўз вақтида ўтказилмаганлиги қурилишда ишни ташкил қилиш лойиҳаларининг ва техник назоратининг йўқлиги, иш жойининг қониқарсизлиги, жомакорларнинг ҳамда ҳимоя воситаларининг меҳнат талабига жавоб бера олмаслиги ва ҳоказолар киради.

2.Техникавий сабаблар талайгина сабаблар туркумига киради, яъни лойиҳада йўл қўйилган хатоликлар, иш тартибининг бузилиши ёки номукамаллиги, лойиҳадан четга чиқиши, асбоб ва ускуналарнинг ҳамда ёрдамчи мослама ва тўсиқларнинг йўқлиги ёки нобоплиги, уларнинг ўз вақтида таъмирланмаганлиги, тадбирий назоратнинг йўқлиги ва бошқалар мисол бўла олади.

3 ва 4 Саломатлик ва озодалик сабабларига, меҳнат шароитининг санитария ва эстетик талабларга жавоб бермаслиги, шовқин-суроннинг меъёрдан баландлиги, зарарли нурланиш хавфининг борлиги, иш жойини

саранжом-саришта эмаслиги ва хавфсизлик талабларига риоя қилинган ҳолда жиҳозланганлиги кабилар тааллуқли.

5.Ижтимоий сабабларга меҳнат интизомини ва ўзгалар руҳий мувозанатини бузганлик, мағрурлик ва манманлик туфайли жамоат ўртасида ўзаро оқибатнинг йўқолиши ва шунга ўхшашлар.

6.Руҳий-физиологик сабабларга эса, ишчи иродасининг кучсизлиги, жисмоний заифлиги, меҳнатнинг оғирлиги ва узлуксизлиги, ишчининг меҳнат жараёнидаги ҳолати ва ҳаракатининг ноқулайлиги ва бошқалар мисол бўла олади.

Қурилишда меҳнат муҳофазасини таҳлил қилиш мақсадида тўғри ташкил қилиш ва содир бўлган бахтсиз ҳодисаларни таҳлил қилиш мақсадида аналитик усул бахтсизликлар тўғрисидаги статистик маълумотларни математик ҳисоб йўли билан таҳлил қилишга асосланган бўлиб, 4 та коэффициентни аниқлашдан иборат. Булардан биринчиси такрорланиш коэффициенти бўлиб, жами бахтсизликлар сони “Б”ни шу давр ичида ишлаб турган ишчиларнинг умумий сони “И”га бўлиб, 1000 га кўпайтириш йўли билан аниқланади, яъни:

$$K_d = B/I \times 1000$$

Иккинчи бахтсиз ҳодисаларнинг мураккаблик коэффициенти деб юритилади ва қуйидаги нисбат билан аниқланади:

$$K_m = Y/B$$

Учинчи коэффициент бахтсизликларнинг умумий кўрсаткичлари дейилади ва олдинги икки коэффициентнинг кўпайтмасидан иборат, яъни:

$$K_y = K_d \times K_m = Y/I \times 1000$$

Замонавий қурилиш саноати меҳнат хавфсизлиги хизмати олдига юксак масъулият юклайди. Қурилиш жараёнида содир бўлган номақбул, хавфли меҳнат шароитини бартараф қилиш учун албатта зукко раҳбарнинг ишбилармонлигидан ташқари, марказий бошқарув маъмурияти билан тезда алоқа боғлаш ва қисқа муддат ичида тадбирий чораларни кўриш имконияти мавжуд бўлиши керак.

Ишлаб чиқариш корхоналарида шикастланиш ва касб касалликларини таҳлил қилиш ва уларнинг сабабларини бартараф қилиш мақсадида статистик ва топографик усуллар қўлланилади.

Монографик усул ишлаб чиқариш корхоналарида бахтсиз ҳодиса юз берган жойларни ҳар томонлама чуқур ўрганишдан иборат бўлиб, унда ишлаб чиқариш жараёнининг меҳнат услуби ва шароити ўрганилиб, ишлаб чиқаришнинг хавфли ҳолатларига ва иш жойларида саломатлик шароитларига эътибор бериледи.

Бу натижаларни тартибот жараёнини такомиллаштириш, хавфли омилларни йўқотиш, иш жойларида меҳнат шароити масалаларини ҳал қилганда фойдаланилади.

Бу эса қурилиш майдонларида иш бошланганда хавфсизлик чораларини амалга ошириш имкониятини беради.

Статистик усулишлаб чиқаришда бўлган бахтсиз ҳодисалар ва касб касалликлари бўйича тузилган актлар асосида ўрганилиб, бошқа ўхшаш объектларда шундай бахтсиз ҳодисаларнинг такрорланмаслигини таъминлашга қаратилган усулдир.

Бу ёрдамчи усул бўлиб, қурилиш майдонида ёки саноат корхоналарида содир бўладиган бахтсизликларнинг жойларини, сабабларини ва такрорланишини картага қараб тезда аниқлаб олишга ва қаерга кўпроқ эътибор бериш лозимлигини билиб олиш имкониятини беради.

$$K_{д(2008)} = B/H \times 1000 = 9/700 \times 1000 = 12$$

$$K_{д(2009)} = B/H \times 1000 = 7/440 \times 1000 = 16$$

$$K_{д(2010)} = B/H \times 1000 = 10/680 \times 1000 = 15$$

$$K_{д(2011)} = B/H \times 1000 = 11/840 \times 1000 = 13$$

$$K_{д(2012)} = B/H \times 1000 = 5/300 \times 1000 = 17$$

$$K_{м(2008)} = Я/И = 110/9 = 12 \quad K_{м(2009)} = Я/И = 160/7 = 23$$

$$K_{м(2010)} = Я/И = 80/10 = 8 \quad K_{м(2011)} = Я/И = 120/11 = 11$$

$$K_{м(2012)} = Я/И = 70/5 = 14 \quad K_{и(2008)} = 12 \times 12 = 144$$

$$K_{и(2009)} = 16 \times 23 = 368 \quad K_{и(2010)} = 15 \times 8 = 120$$

$$K_{и(2011)} = 13 \times 11 = 143 \quad K_{и(2012)} = 17 \times 14 = 238$$

Интернет маълумотлари

Маршак. «Мистер Твистер» 1933г.

На сегодня самый востребованный тип жилья – однокомнатная квартира-студия площадью до 30 м². Чем меньше квартира – тем более она востребована. Лучше не 30, а 28. Предел мечтаний для молодой семьи – 24 метра. Но таких квартир на рынке слишком мало, а молодых семей, которые ничего другого себе позволить не могут – слишком много. Поэтому понятно желание правительства решить эту проблему с помощью индивидуальных домиков. Прямой аналог квартиры студии – индивидуальный дом-вагончик. Примерно такого же размера. Принципиальное отличие в том, что квартира в многоэтажке имеет одну наружную стену с окошком. Площадь этой наружной стены около 9 квадратных метров. Что же касается вагончика – то там таких наружных стен в 15 раз больше. Если к арифметике добавить чуть-чуть физики, то станет понятно, что затраты тепла на отопление, прямо пропорциональные площади наружных ограждающих конструкций, для отопления вагончика будут в 15 раз больше, чем затраты тепла на отопление квартир в многоэтажке. И это при условии того, что утеплитель и в вагончике, и в квартирке одинакового качества. Иными словами, при условии того, что в вагончике утеплителя будет в 15 раз больше, чем в квартирке (пропорционально наружной поверхности), потери тепла тоже будут в 15 раз больше.

Если попытаться уравнивать теплопотери домика и аналогичной квартиры, то в домике утеплителя должно быть не в 15 раз больше, а в 225 раз. Иными словами, для этого требуется заменить 25 сантиметров деревянного бруса на такую же деревянную, хорошо просушенную стену, но только толщиной 3,75 метра. Ну, а поскольку этого никто по тем или иным соображениям этого не делает, оказывается, что индивидуальный дом – самый лучший отопительный прибор атмосферного воздуха! Единственное, что может конкурировать с маленьким индивидуальным домиком по пустой трате тепла – это только лопнувшая труба городской теплосети.

До последнего времени среднегодовая температура в Москве была около +4°C. Среднегодовая температура в центральной Европе на 10 градусов выше (и там тоже температуры растут, так что нам не угнаться). Отопительный период в Москве – 213 суток, в Париже – 75. Сравнение цифр расхода тепла на отопление московской и парижской квартир превышает моих математических способностей, но и без сложных вычислений понятно, что цифры затраты тепла на отопление русского и французского одинаковых домов различаются не менее чем раз в пять. Ну а с американскими затратами тепла на отопление лучше не сравнивать, чтобы не расстраиваться.

Индивидуальная застройка - полная замена потенциальных зон рекреации мегаполиса на транспортно-заборную сеть частных бетонных площадок с мелкими домикам, чахлыми кустиками и безраздельным господством автомобиля, где зимой межаборные пространства будут завалены сугробами и густо присыпаны грязным песком с солью. В течение короткого лета растения будут пытаться оправиться от химического шока и готовиться к очередной спячке. К экологии малоэтажные «экологические поселения» имеет отношение постольку, поскольку трудно себе представить нечто более разрушительное для природы.

Центральное понятие в экологии – размер экологического следа. Экологический след, это территория, которая необходима для обеспечения одного человека всем необходимым. Человеку нужен дом, с местами работы и обслуживания, и связывающими все это дорогами, что занимает определенную территорию. Нужна пища, топливо транспорт одежда, техника, строительные материалы, и для производства всего этого нужна территория. И наконец, человеку попросту нужен свежий воздух, а для этого тоже требуется очень немалая территория легких планеты – лесов или океанов.

Экологический след измеряют в общих гектарах на человека в год. Один общий гектар соответствует территории размером в гектар со средней для Земли биологической плодородностью. В среднем на 1 человека приходится 1,7 га площади Земли, а средний экологический след землянина – 2,3. То есть, сегодня человечество потребляет ресурсов на 35% больше, чем их

воспроизводится. Понятно, что вести такую «сладкую жизнь» нам пока позволяют запасы нефти и газа, которые мы не оставим в наследство следующим поколениям. Главные «транжиры» - жители богатых стран. Их экологический след занимает до 9 гектаров. Экологический след американцев – 8,4 га, европейцев в среднем – около 6.

Общая усредненная площадь экологического следа Москвы в 15 раз превышает размеры города вместе со всей Московской областью. С учетом нашего северного климата, где каждое растение изо всех сил стремится пройти полный цикл вегетации за короткое лето, реальная территория, требующаяся для обеспечения нормальной жизни города, существенно больше. Таким образом, становится понятно, почему в Москве и на прилегающих подмосковных территориях существенно более высокий уровень заболеваний и аллергических реакций. Уже сегодня, когда и Москва и область живут преимущественно в многоэтажных зданиях.

Какой будет атмосфера над мегаполисом, когда вместо остатков лесов возникнут поселки индивидуальной застройки, пусть не с 15-кратным, но, как минимум 5-кратным увеличением выбросов в атмосферу всего, что связано с отоплением остается только догадываться. Не говоря уже о качественно ином уровне развития транспортной сети, сопряженным с развитием индивидуальной застройки, и неизбежно связанным с дополнительным загрязнением среды. Это означает, что воздух, насыщаемый токсинами и канцерогенами на гигантских территориях в Большой Москве (в пределах административных границ Московской области) не будет самоочищаться. А это значит, что начнет еще более активно работать «естественный» онкологический регулятор численности населения, увеличится доля молодых людей, облик детей станет интереснее и разнообразнее за счет многочисленных мутаций.

Всем понятно, что городская среда Сити антигуманна. При этом экологи утверждают, что в Сити количество асфальта и бетона на одного из множества жителей мизерно, и что экологический след Сити минимален, по сравнению с любыми другими формами поселений.

Всем понятно, что в маленьком городке жить приятнее, ближе к природе и во всех отношениях здоровее. При этом население этого городка становится все меньше и меньше, люди все уезжают, или мечтают о том, чтобы переселиться либо в сам кошмарный мегаполис, либо в бесконечные закоулки субурбий, окружающих мегаполис. А все те же экологи утверждают, что негативное воздействие на природу дивного пасторального городка, растворенного в природе и связанного с мегаполисом грохочущей магистралью и дымящего множеством печей и каминов, гораздо более губительно для природы, нежели воздействие на природу губительного для человека Сити.

В результате никому не понятно, в каком направлении двигаться. Интуитивно понятно, что ключевое значение имеет плотность застройки. Общее мнение таково: хорошо, когда низкая плотность.

А так ли это хорошо? Несложно представить себе жилье с предельно низкой плотностью застройки, совершенно непригодное для жизни. Ну, например. Огромная территория. Предположим, 100 гектар. В центре этой территории уединенно стоит домик. 20 квадратных метров. Добавить, что в домике нет воды, туалет отсутствует, не говоря уже о джакузи. Да и дорога к домику проложена так, что проехать можно на тракторе в хорошую погоду. Еще один «штрих», завершающий картину. Вся эта территория, 100 гектаров занята свалкой. Домик на свалке.

Или, наоборот, общественное мнение утверждает: плохо, когда высокая плотность. А так ли, действительно плохо?

Представьте себе: Нью-Йорк, Манхеттен, небоскребы, стоящие вплотную друг к другу, пентхаус с окнами во всю стену и дальними видами на город. А на крыше – райский сад под открытым небом с теннисным кортом, площадкой для минигольфа, бассейном и курятником. Вполне распространенная тема. Особенно для пятизвездочных отелей. Даже если это и не пентхаус, все равно это чаще всего весьма комфортное жилье, откуда можно попасть и в спортивный зал, и в бассейн, и в атриум-зимний сад, и в ресторан. И все это в самом центре, и всегда это очищенный, кондиционированный ионизированный

воздух, мало чем отличающийся по составу от горного или морского воздуха. Правда, и цена соответствующая.

Показатель плотности застройки, как характеристика комфорта не имеет абсолютно никакого значения. Но этот показатель играет решающую роль при определении экономичности застройки, для оценки транспортной доступности объектов. Чем компактнее и ближе друг к другу расположены различные объекты, тем ниже потребность в транспорте. Чем короче инженерные коммуникации, тем меньше их стоимость и тем дешевле они в эксплуатации. Чем меньше земли мы готовим под застройку, тем дешевле строительство. И тем больше остается зелени вокруг. И тем меньше соблазн разрушать памятники истории. Но это совершенно не означает, что можно уплотнять застройку традиционной типологии. Массовая многоэтажная застройка, особенно в области – это ужасно! Сегодняшние микрорайоны - антигуманная среда, где многоэтажные здания смотрят друг другу в окна, а между домами разрывы, которые язык не повернется назвать дворами, сплошь забитые автомобилями. Первые этажи в вечной тени, автомобили жарятся на солнце, и все прочие прелести жизни. И это при плотности застройки от 8 до 12 тысяч квадратных метров на гектар. А если будет больше.

Я устал от архитектуры. Нет, не потому, что занимаюсь ею всю свою жизнь. И не потому, что меня не приводят в восторг творческие открытия тех моих коллег, кому «ДАНО». Разумеется, не потому, что общение с выдающимися памятниками, созданными гигантами прошлого не потрясает до глубины души. Нет. Просто сегодня архитектуры слишком много. Меня угнетает необходимость постоянно видеть толпы людей, бескрайние стада машин, непрерывно слышать гул и ощущать вибрации круглосуточно грохочущих магистралей и механизмов. И я не могу избавиться уже вошедшей в подсознание привычки фиксировать тот факт, что строительство каждого нового здания, даже шедевра восхитительной красоты, убивает остатки природы, лишает меня глотка свежего воздуха, меняет климат на планете, провоцирует катастрофические аномалии. Архитектуры, в привычном

понимании, не должно быть вообще! ни многоэтажной, ни, тем более, малоэтажной! город подлежит радикальной экологической реурбанизации.

Это означает, что:

- размеры города должны быть сокращены до пешеходного минимума;
- теснота города должна быть преодолена за счет избыточного многоуровневого СТРОИТЕЛЬСТВА СВОБОДНЫХ ПРОСТРАНСТВ, в том числе парков и лесопарков;
- природа должна вплотную подойти к городу-точке, так, так чтобы каждый горожанин, выйдя из дома, мог попасть в лес;
- природа должна войти в каждое жилище и стать его частью;
- жилье должно сочетать в себе достоинства уединенного загородного дома, и квартиры, расположенной в центре города.

КАЧЕСТВО ЖИЛЬЯ – это отнюдь не только качество строительства или обилие дорого декорированных квадратных метров. Не только близость к месту работы, детскому саду и супермаркету. Как качественная характеристика жилья не годится и географическое место расположения дома. Словосочетание «дом на Рублевке» однозначно свидетельствует лишь о наличии пробок и уровне затрат на продукты питания и ЖКХ, но не гарантирует от того, что его обитатель вынужден смотреть в окна соседнего коттеджа или в соседский забор, или от того, что его дом со всех сторон окружен асфальтовыми реками.

Хулоса

Ушбу диплом ишида мамлакатимизда мустақил тараққиёт даврида сиёсий, иқтисодий, ижтимоий ва маънавий-маърифий соҳада қўлга киритилган салмоқли ютуқлар, амалга оширилган улкан бунёдкорлик ишлари, уларнинг маъно-моҳияти ва аҳамияти хусусида сўз юритилади.

Лойихада тураржой уйлари ва жамоат бинолари қуёш нури билан яхши таъминланган бўлиб ва юзанинг ўрта қисмларида уйлари ва бинолари узунлик ўқи бўйлаб шимолий жануб йўналишида жойлаштирилган, бу энг қулай жойлаштирилган уй ва бинолар ҳисобланади.

Тоқчилик МФЙ га қарашли аҳоли турар жой лойиҳасини ишлашдан олдин келажакдаги қишлоқ аҳоли сони, демографик таркиби, сони, яшаш хоналар ҳажми ва маиший хизмат кўрсатиш ташкилотларини жойлаштириш ҳисобга олинган.

Аҳоли пунктида яшайдиган аҳоли жойларининг лойиҳасини тузишда демографик статистика маълумотларидан аҳолининг табиий ва кўчиб келиши ҳамда кўчиб бориши натижасида ўсиши, ёшлари, oilалар сонини ҳисоблаш эътиборга олинган.

Тоқчилик МФЙ га қарашли аҳоли турар жойида қишлоқ аҳолиси яшайдиган ҳудудни режалаштирганда, қишлоқ табиий ва иқтисодий кўрсаткичлари, ишлаб чиқариш ташкилотлари ва корхоналарнинг мавжудлиги эътиборга олинади.

Тикка режалаштириш ҳудудни қурилиш, режалаш, қуриш ва ободонлаштириш талабларидан келиб чиққан ҳолда табиий рельефни қайта шакллантириш, ўзгартириш ва мослаштириш ишларини узида мужассамлаштирилган.

Тоқчилик МФЙга қарашли аҳоли пункти қурилишида бахтсиз ходисанинг оғир енгиллиги ва оқибатини ҳисобга олиб тўрт хил жавобгарлик чора тадбирлари тўғрисида маълумотлар келтирилган.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. –Т.: “Ўзбекистон”, 2003 йил
2. Ўзбекистон Республикасининг Қишлоқсозлик Кодекси. - Т.: 2006 йил
3. Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг Тошкентдаги симпозиумлар саройида 17 апрель куни ташкил этилган “Замонавий уй-жой қурилиши – қишлоқ жойларини комплекс ривожлантириш ва қиёфасини ўзгартириш ҳамда аҳоли ҳаётининг сифатини яхшилаш омили” номли халқаро конференция. Т.: 2013 йил 16-17 апрель
4. И.А.Каримов. Биздан озод ва обод Ватан қолсин. 2-жилд. - Т.: “Ўзбекистон”, 1996 йил
5. И.А.Каримов. Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлидан. 6-жилд. – Т.: “Ўзбекистон”, 1999 йил
6. И.А.Каримов. Биз келажагимизни ўз қўлимиз билан қурамыз. 7-жилд. – Т.: “Ўзбекистон”, 1999 йил
7. Х.А.Азимов. Қурилишда меҳнат хавфсизлиги. – Т.: “Фан”, 1997 йил
8. С.К.Абралов. Подземные дренажи в промышленном и городском строительстве. - М.: 1973 год
9. Ш.Гольдварт, Х.Х.Шомирзаев. Меҳнат муҳофазаси ва ёнғиннинг олдини олиш чора-тадбирлари. –Т.: “Ўқитувчи”, 1984 йил
10. В.Л.Карагодин, М.В.Молоков. Отвод поверхностных вод с городских территорий. - М.: 1974 год
11. Г.И.Клиорина, В.А.Осин, М.С.Шумилов. Инженерная подготовка городских территорий. Учебник. “Высшая школа”. - М.: 1984 год, 270 с.
12. З.Ф.Илёсова. “Ҳаёт хавфсизлиги асослари”. - Т.: 2001 йил
13. О.Ю.Искандаров. “Хавфсизлик техникаси”.ТДПУ, 2002 йил
14. Л.В.Гуревия, В.Л.Шифрин. Инженерная подготовка территорий населенных мест. – М.: 1982 год
1. <http://www.rsl.ru/>;
2. <http://www.rambler.ru/>;
3. <http://www.msu.ru/>;
4. <http://www.nlr.ru/>;
5. http://el.tfi.uz/pdf/enmcoq22_uzl.pdf.